

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Gabriela Vrlíková

Právní úprava invalidity a invalidních důchodů v ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jana Zemanová

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5. června 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 6. 2014

.....

Gabriela Vrlíková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé diplomové práce, JUDr. Janě Zemanové, za cenné připomínky a vstřícný přístup při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	7
1. Charakteristika důchodového systému v České republice	9
1.1. Základní principy důchodového pojištění	11
1.2. Osobní rozsah.....	12
1.2.1. Povinná účast na důchodovém pojištění	12
1.2.2. Dobrovolná účast na důchodovém pojištění.....	13
1.3. Doba pojištění	14
1.3.1. Náhradní doba pojištění.....	14
1.3.2. Účast na důchodovém pojištění z více titulů	15
1.4. Financování důchodového pojištění.....	16
1.5. Druhy důchodů.....	16
1.6. Souběh nároků na důchod a jeho výplatu.....	17
2. Stručný nástin vývoje zabezpečení v invaliditě.....	18
2.1. Kořeny vývoje ve starověku	18
2.2. Rozvoj ve středověku	18
2.3. Vznik moderních systémů	19
2.4. Vývoj po I. světové válce	20
2.5. Změny po II. světové válce.....	21
2.6. Vývoj po roce 1989	22
3. Pojem invalidity	23
3.1. Definice invalidity v právním řádu ČR	24
3.2. Mezinárodní definice invalidity	25
3.3. Přístupy k invaliditě	26
3.4. Pohledy na invaliditu z různých vědních oborů.....	27
3.4.1. Invalidita jako sociální událost	27
3.4.2. Invalidita z pohledu lékařského	27
3.4.3. Invalidita z pohledu sociálního	27
3.4.4. Invalidita z pohledu ekonomického	28
3.4.5. Invalidita z pohledu právního	28
3.5. Koncepce invalidity.....	30
3.5.1. Koncepce fyzické invalidity	30
3.5.2. Koncepce profesionální (stavovské) invalidity.....	30

3.5.3.	Koncepce všeobecné invalidity	30
3.5.4.	Koncepce invalidity v právním řádu ČR	30
4.	Invalidní důchod	32
4.1.	Podmínky nároku	32
4.1.1.	Potřebná doba pojištění	32
4.1.2.	Trvání a zánik nároku na invalidní důchod	33
4.2.	Kvalifikovaná invalidita	34
4.3.	Stanovení výše invalidního důchodu.....	34
4.3.1.	Základní výměra	34
4.3.2.	Procentní výměra	35
4.3.3.	Výše důchodu při změně stupně invalidity	36
4.4.	Invalidní důchod v mimořádných případech	36
4.5.	Valorizace důchodů.....	38
4.6.	Výplata dávek důchodového pojištění	39
4.7.	Nárok na invalidní důchod při výdělečné činnosti.....	40
4.7.1.	Zcela mimořádné podmínky	40
4.8.	Převedení plných a částečných invalidních důchodů do současné právní úpravy	
	41	
5.	Posuzování zdravotního stavu	43
5.1.	Lékařská posudková služba	43
5.1.1.	Kompetence LPS v důchodovém pojištění.....	44
5.2.	Vyhláška o posuzování invalidity	44
5.3.	Posudek.....	46
5.3.1.	Náležitosti posudku.....	47
6.	Řízení v důchodovém pojištění.....	49
6.1.	Organizace důchodového pojištění	49
6.1.1.	Ministerstvo práce a sociálních věcí a další ministerstva.....	49
6.1.2.	Česká správa sociálního zabezpečení.....	50
6.1.3.	Okresní správa sociálního zabezpečení.....	50
6.2.	Řízení ve věcech důchodového pojištění	50
6.2.1.	Zahájení řízení	51
6.2.2.	Důkazní řízení.....	52
6.2.3.	Rozhodnutí.....	52
6.2.4.	Opravné prostředky.....	53
7.	Právní úprava důchodového pojištění se zaměřením na invalidní důchody ve vybraných státech Evropské unie.....	55

7.1. Slovenská republika	55
7.2. Rumunsko	57
7.3. Bulharsko	58
7.4. Estonsko	60
7.5. Litva	61
Závěr	63
Seznam zkratk	67
Seznam použité literatury a pramenů	68
Přílohy	75
Resume	82
Resumé	84
Klíčová slova / Keywords	86

Úvod

Při všech významných událostech v životě si navzájem přejeme zdraví, ale až s přibývajícím věkem si skutečně uvědomujeme jeho hodnotu. Bohužel, ne vždy se nám naše přání splní a v důsledku nemoci, úrazu nebo stáří může dojít k ubývání sil a schopnosti zajistit si finanční prostředky na živobytí vlastní prací.

Účelem práva sociálního zabezpečení jako celku je poskytovat pomoc, ať již finanční nebo jiného druhu, občanům v zákonem stanovených situacích v průběhu života. Může se jednat o sociální události pozitivní, např. mateřství nebo sociální události negativní, např. úmrtí živitele. Jednou z těchto negativních sociálních událostí je i invalidita. V případě, kdy je osoba posudkovým lékařem označena za invalidní a splní další zákonné podmínky, poskytuje ji stát pomoc prostřednictvím invalidního důchodu, který má sloužit především k úhradě zvýšených nákladů na léčbu a případně kompenzovat snížený příjem.

Právní úprava invalidních důchodů je často opomíjenou součástí sociálního zabezpečení. Přestože, co do množství vyplacených finančních prostředků, je druhou nejvýznamnější složkou důchodového pojištění.

Mnou zpracované téma diplomové práce „Právní úprava invalidity a invalidních důchodů v ČR“, jsem si zvolila především z důvodu jeho nezbytnosti v právním řádu všech rozvinutých států. Každý člověk se může dostat do takové těžké životní situace, kdy je v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nejen snížena jeho pracovní schopnost, ale také se mu změní celý život. Cílem státu by mělo být zajistit, co nejvyšší možnou kvalitu života jednotlivce v takovéto situaci a umožnit invalidní osobě maximální zapojení do společnosti ve smyslu kulturním, sociálním i ekonomickém. Pro zdravotně postižené osoby je nezbytně nutné vytvořit takové podmínky, které by jim umožňovaly, co v nejširší míře dosáhnout samostatnosti a možnosti rozhodovat o vlastním osudu.

Zvolené téma považuji za aktuální především proto, že dle mého názoru se v budoucnosti bude jednat o stále častěji využívaný institut. V souvislosti s neustále se zvyšujícím věkem odchodu do důchodu a prodlužující se průměrnou délkou života, je dnes již poměrně jisté, že občané ve věku některých dnešních starobních důchodců

budou muset být ještě výdělečně činní. Přestože vývoj lékařské vědy kráčí mílovými kroky kupředu, lze předpokládat, že velká část z nich již nebude na práci fyzicky stačit, neboť stáří je vždy spojeno s určitými zdravotními obtížemi. Je proto možné očekávat rostoucí počet poživatelů předčasného starobního důchodu a invalidního důchodu.

Hlavním cílem této diplomové práce je analyzovat stav právní úpravy invalidních důchodů a přiznávání invalidity v České republice. Dílčím cílem práce je nastínění zakotvení daného problému v právních rádech některých vybraných států na Balkáně, v Pobaltí a na Slovensku.

Obsah mé práce by se dal rozdělit do třech základních částí. První část začíná seznámením s důchodovým pojištěním, jeho zásadami a jednotlivými prvky. Není vynechán ani stručný nástin zabezpečení práce neschopných osob v minulých stoletích, kdy se právní úprava týkala jen některých osob nebo povolání, až do 90. let 20. století. Následuje vymezení pojmu a shrnutí různých pohledů na invaliditu, včetně jejich koncepcí.

V druhé části, kterou považuji za ústřední, je vylíčení současné právní úpravy invalidního důchodu, podmínek pro jeho přiznání a způsob výpočtu. Nezbytnou součástí pro přiznání invalidity je posouzení zdravotního stavu posudkovými lékaři a vypracování posudku. Poslední kapitolou spojenou s právní úpravou v České republice je řízení v důchodovém pojištění, včetně působnosti jednotlivých orgánů.

Závěrečná část práce se zabývá popisem systému důchodového pojištění se zaměřením na invalidní důchody a podmínky jejich nároku ve vybraných státech Evropské unie.

Tato diplomová práce vychází z právní úpravy platné a účinné ke dni 5. 6. 2014.

1. Charakteristika důchodového systému v České republice

Právo sociálního zabezpečení se v současné odborné literatuře člení na tři vzájemně propojené subsystémy. Jedná se o sociální pojištění, státní sociální podporu (či zaopatření) a sociální pomoc.¹ Důchodové pojištění tvoří spolu s nemocenským pojištěním, zdravotním pojištěním a úrazovým pojištěním součást sociálního pojištění.

Systémy sociálního pojištění zakotvují peněžité dávky, na něž vzniká nárok přímo ze zákona po splnění zákonných podmínek, zejména splnění stanovené doby pojištění. Základním principem je, že občan přispívá do systému na základě celospolečenské solidarity pro případ, že v budoucnu nastane určitá sociální událost a vznikne mu nárok na zabezpečení ve formě výplaty peněžitých dávek ze systému. Může se jednat o sociální událost krátkodobého charakteru (např. pracovní neschopnost, ošetřování člena rodiny, těhotenství a mateřství) či dlouhodobého charakteru (např. stáří, invalidita, osíření, ovdovění). Sociální pojištění se od komerčního liší převážně v tom, že účast na tomto pojištění je zpravidla povinná a platby nejdou na individuální účty občanů, ale na společný účet, z něhož se vyplácí dávky těm, jimž na ně vznikl nárok.²

Slovník sociálního zabezpečení³ definuje důchodové pojištění - „v širším pojetí systém upravující vztahy vznikající při výběru pojistného, organizaci pojištění a jeho provádění. V užším pojetí systém zabezpečující pojištěnce při vzniku sociální události“⁴.

Důchodové pojištění je důležitým subsystémem sociálního zabezpečení, neboť se dotýká každého občana. Účelem důchodového pojištění je poskytovat hmotné zajištění při sociálních událostech dlouhodobého či trvalého charakteru. Jednotlivé dávky důchodového pojištění pobírá zhruba 2,9 milionů občanů⁵, což je 27,6 % populace České republiky. Placením pojistného jsou zatíženi všichni ekonomicky aktivní občané

¹ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 9.

² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 24-25.

³ ARNOLDOVÁ, Anna. *Slovník sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Galén, 2002. s. 87.

⁴ Tamtéž, s. 87.

⁵ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Přehled poplatníků pojistného a počet důchodců k 31. 12. 2013* [online]. Praha, 2013 [cit. 2014-06-05]. Dostupný z WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/E3594A16-087B-4A4A-A150-823B5C4B334C/0/k31_12_2013_Poplatnici.pdf>

a podílí se na něm i zaměstnavatel, což se projevuje v nákladech na pracovní sílu i v ceně výrobků.⁶

Současná podoba českého důchodového pojištění se vytvářela v 90. letech minulého století, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky, a vyvrcholila přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZoDP“), s účinností od 1. ledna 1996. Jedná se o hmotněprávní předpis upravující nároky na důchod ze základního povinného systému důchodového pojištění, způsob stanovení výše důchodů a podmínky pro jejich výplatu.⁷ Oblast důchodového pojištění není upravena v tomto zákoně komplexně. Samostatně je upravena organizace a provádění důchodového pojištění v zákoně č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení ve znění pozdějších předpisů a dále pojistné na důchodové pojištění, které je součástí pojistného na sociální zabezpečení a je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Po transformačních procesech od roku 1990 se systém důchodového zabezpečení vyvinul do dnešní podoby. Dělí na základní povinný systém důchodového pojištění organizovaný státem, označovaný jako první pilíř a další dva doplňkové důchodové systémy, označované jako druhý a třetí pilíř. Z tohoto hlediska můžeme důchodové pojištění dělit také na povinné a dobrovolné. V základním povinném systému důchodového pojištění se uplatňuje především princip sociální solidarity, což vyplývá ze způsobu financování, které je průběžné. Jako doplňkové důchodové systémy označujeme penzijní připojištění (zákon č. 42/1994 Sb.), důchodové spoření (zákon č. 426/2011 Sb.) a doplňkové penzijní spoření (zákon č. 427/2011 Sb.). Tyto dobrovolné důchodové systémy jsou v ČR založeny na občanském (individualistickém) principu, tj. na vztahu penzijní společnost – fyzická osoba. Z tohoto důvodu by český druhý pilíř dle teorie měl být označován spíše jako třetí pilíř. V zemích Evropské Unie obvyklý druhý pilíř, jímž jsou zaměstnavatelské penzijní systémy, založené na vztahu

⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 81.

⁷ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 219.

penzijní instituce – zaměstnavatel - zaměstnanec, český právní řád prozatím neupravuje.⁸

1.1. Základní principy důchodového pojištění

Každé právní odvětví prolínají určité právní principy, pro něž jsou typické. Jedná se o základní kameny při tvorbě, výkladu i aplikaci daných norem. Stejně je tomu i v důchodovém pojištění, které se opírá především o tyto základní principy:

Princip jednotné úpravy – pro všechny skupiny pojištěnců platí jednotná úprava pro nároky na dávky důchodového pojištění a způsob jejich výpočtu. V České republice není na rozdíl od řady jiných států samostatná právní úprava pro jednotlivé skupiny pojištěnců a ani se neuplatňuje zvýhodnění některých profesí, jak tomu bývalo dříve. Může se jednat např. o dělníky, zemědělce, osoby samostatně výdělečně činné, vojáky, apod.

Povinná účast – při splnění stanovených podmínek je systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby a není možno se z něj vyvázat, např. z důvodu dostatečného finančního zajištění na stáří a přestat platit pojistné. Na druhou stranu je občanům umožněna dobrovolná účast na důchodovém pojištění.⁹

Obligatornost dávek – při splnění zákonných podmínek vzniká občanovi právní nárok na důchod z důchodového pojištění, který je též soudně vymahatelný. Tato **soudní ochrana** je zajištěna v rámci správního soudnictví, kdy v prvním stupni je příslušný krajský soud. Poskytování dobrovolných dávek není v důchodovém pojištění upraveno.¹⁰

Státní garance – důchodové pojištění provádějí orgány státu a dávky z důchodového pojištění jsou zajišťovány a zaručeny státem. Výdaje na důchodové pojištění jsou součástí výdajů státního rozpočtu, přičemž pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti se vede na samostatném účtu státního rozpočtu.¹¹

⁸ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 231.

⁹ Tamtéž, s. 143-144.

¹⁰ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 119.

¹¹ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 219.

Princip zásluhovosti – účastník důchodového pojištění platí stanovené pojistné, které se určuje z příslušného vyměřovacího základu, jenž pak slouží ke stanovení základu pro výpočet důchodů. Princip zásluhovosti se uplatňuje pouze v omezené míře, neboť při výpočtu důchodu dochází k redukci vyměřovacího základu.

Princip solidarity – v důchodovém pojištění se uplatňuje jednak solidarita příjmová (mezi pojištěnci s vyššími příjmy a pojištěnci s nižšími příjmy), protože při výpočtu výše důchodů neplatí princip plné ekvivalence ve vztahu k odvedenému pojistnému. A dále se zde uplatňuje solidarita mezigenerační (mezi ekonomicky aktivními občany a občany pobírajícími důchod), na jejímž základě se vybrané pojistné průběžně spotřebovává k úhradě vyplácených důchodů.¹²

Sociální aspekt – projevuje se zejména v širokém okruhu náhradních dob důchodového pojištění, tj. doby, kdy pojištěnec neplatí pojistné a přesto se mu započítávají pro účely důchodového pojištění.

Dynamičnost – spočívá v každoroční úpravě základních prvků pro výpočet důchodů s přihlédnutím k ekonomickému vývoji.

Ochrana nabytých práv – projevuje se především v přechodných ustanoveních nových právních předpisů, kde jsou zachovány ty nároky na dávky, které byly získány podle předchozích právních předpisů, a to i když dávky ještě nebyly přiznány.¹³

1.2. Osobní rozsah

Osobním rozsahem rozumíme vymezení okruhu oprávněných subjektů, které jsou účastny důchodového pojištění. Dle ustanovení § 2 odst. 2 ZoDP jsou takovéto osoby označovány jako pojištěnci. Účast na pojištění může být povinná na základě zákona nebo dobrovolná na základě projevu vůle.¹⁴

1.2.1. Povinná účast na důchodovém pojištění

Osoby povinně účastny důchodového pojištění tvoří nejrozsáhlejší skupinu pojištěnců. Jejich účast v důchodovém systému vzniká nezávisle na jejich vůli v důsledku právní skutečnosti, s níž daná právní úprava účast v systému spojuje. Jedná se o skupiny osob druhově vymezené v ustanovení § 5 ZoDP, přičemž pro účast

¹² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 144.

¹³ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 220.

¹⁴ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 118-119.

některých osob, tj. osob ekonomicky aktivních, je třeba splnit další zákonné podmínky uvedené v ustanovení § 8 až § 10 ZoDP.¹⁵ Osoby povinně účastné důchodového pojištění lze rozdělit do následujících skupin podle toho, zda se jedná o osoby ekonomicky aktivní s povinností odvádět pojistné na důchodové pojištění nebo osoby, které ekonomicky aktivní nejsou a tudíž pojistné neodvádějí:

Do první skupiny ekonomicky aktivních osob řadíme osoby vykonávající činnost v závislém poměru tj. na základě pracovněprávních vztahů (zaměstnanci v pracovním poměru, dále zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti a dohody o provedení práce, pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů, členové družstva, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro práci družstvo) nebo na základě služebních vztahů (příslušníci Policie ČR, Vězeňské služby ČR, Celní správy ČR, Hasičského záchranného sboru ČR a další). Dále jsou zde zahrnuty osoby samostatně výdělečně činné (specifikované v ustanovení § 9 ZoDP a násl.) a osoby vykonávající funkce nebo činné ve zvláštních právních vztazích (např. společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným, prokuristé, likvidátoři, soudci, členové zastupitelstev územních samosprávných celků, ústavní činitelé atd.) Všechny tyto osoby jsou důchodově pojištěny v závislosti na jejich účasti na nemocenském pojištění¹⁶ (dále jen „ZoNP“), kromě osob samostatně výdělečně činných, které mohou být účastny nemocenského pojištění dobrovolně.¹⁷

Druhou skupinu tvoří osoby ekonomicky neaktivní, jako např. osoby vedené v evidenci Úřadu práce ČR jako uchazeči o zaměstnání, osoby pečující o dítě do čtyř let, poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně a další.¹⁸

1.2.2. Dobrovolná účast na důchodovém pojištění

Dobrovolná účast vzniká podáním písemné přihlášky osobou starší 18 let na předepsaném tiskopisu u okresní správy sociálního zabezpečení. Přihlášení je možné buď na základě kvalifikovaných důvodů uvedených v ustanovení § 6 odst. 1 ZoDP nebo bez kvalifikovaných důvodů. Dobrovolně se účastnit důchodového pojištění bez

¹⁵ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 123.

¹⁶ Zákon č. 187 ze dne 14. března 2006 o nemocenském pojištění. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2006, částka 64, s. 2330-2392. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4910>>

¹⁷ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 123-128.

¹⁸ Tamtéž, s. 128-130 .

kvalifikovaných důvodů je možné pouze na dobu patnácti let, ale co se týče doby zpětně přede dnem podání přihlášky, je účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu jednoho roku.¹⁹

1.3. Doba pojištění

Za dobou pojištění se považuje doba účasti na důchodovém pojištění v zákoně vymezených skupin osob, za kterou pojištěnec odvedl pojistné. Podmínka odvodu pojistného se považuje za splněnou, i když zaměstnavatel pojistné neodvedl, přestože měl. Doba pojištění má význam pro splnění podmínek na získání nároku na starobní i invalidní důchod a dále pro stanovení výše důchodu. Téměř na roveň době pojištění se klade náhradní doba pojištění, s tím rozdílem, že doba pojištění je započítávána vždy plně. Doby získané před účinností zákona o důchodovém pojištění, tj. před 1. lednem 1996, jsou označovány jako doby zaměstnání.²⁰

1.3.1. Náhradní doba pojištění

Jako náhradní doba pojištění se označuje doba účasti na důchodovém pojištění osob ekonomicky neaktivních. Po tuto dobu osoby neplatí pojistné, ale přesto jsou účastny důchodového pojištění. Podmínkou pro započítání náhradní doby pojištění je její získání na území ČR (kromě péče o dítě do 4 let věku) a předchozí doba řádné účasti na pojištění alespoň 1 rok. Náhradní doby se započítávají pro vznik nároku na důchod a pro výši důchodu od roku 2009 rozdílně. Pro účely důchodového pojištění se náhradní doby pojištění započítávají v rozsahu 80 %, s výjimkou výkonu vojenské služby, péče o dítě a péče o osobu závislou na pomoci jiné osoby, které se započítávají v plném rozsahu.

Obecné rozdělení důvodů pro započítání náhradních dob v rámci důchodového pojištění:

- výkon nevýdělečné činnosti prospěšné pro společnost
 - výkon vojenské služby v ozbrojených silách ČR (mimo vojáky z povolání)

¹⁹ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 222.

²⁰ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 132-133.

- osobní péče o dítě do 4 let věku
- osobní péče o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby v I. stupni nebo péče o osobu závislou na pomoci jiné osoby ve II., III. nebo IV. stupni závislosti, pokud spolu žijí v domácnosti nebo se jedná o osobu blízkou
- nezávislá nepříznivá sociální a životní situace
 - vedení v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání (viz. § 5 odst. 2 písm. a) ZoDP)
 - teoretická a praktická příprava osoby se zdravotním postižením pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost
 - požívání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně do dosažení důchodového věku
 - pobírání dávek nemocenského pojištění nahrazující ušlý příjem po skončení výdělečné činnosti²¹

Současným trendem důchodových reforem probíhajících či plánovaných v jednotlivých státech Evropy, je zvyšování potřebné doby pojištění pro splnění podmínky nároku na dávku z důchodového pojištění a zároveň snižování využívání a počtu možných náhradních dob pojištění.

1.3.2. Účast na důchodovém pojištění z více titulů

U některých osob může nastat, že jsou účastny důchodového pojištění na základě více situací, předvídaných zákonem o důchodovém pojištění, které jsou považovány za doby pojištění. Jedná se o případy, kdy se kryje navzájem více náhradních dob pojištění, doba pojištění a náhradní doba pojištění nebo více dob pojištění. Jako příklad by bylo možné uvést např. osobní péči o dítě do 4 let, kdy pojištěnec, který o něj pečuje, je zároveň invalidní ve třetím stupni nebo pojištěnec vykonávající závislou činnost, zároveň pečuje o osobu závislou ve II. stupni. Uplatňuje se zde zásada absorpční, na základě které se doba pojištění započítá pro vznik nároku na důchod a procentní výměru důchodu jen jednou, a to ta, která je pro pojištěnce výhodnější.²²

²¹ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 91-92.

²² Tamtéž, s. 92.

1.4. Financování důchodového pojištění

Jako způsob financování důchodového pojištění se v České republice uplatňuje systém průběžného financování, tzv. pay as you go. Jedná se o metodu, kdy výdaje na dávky v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného, vybraného v tomto období. Tento systém funguje na principu mezigenerační solidarity.²³

Pojistné na sociální pojištění je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb.²⁴ a zahrnuje se do něj pojistné na nemocenské pojištění, pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Pojistné vybrané na základě tohoto předpisu je poté součástí státního rozpočtu. V souladu se zákonem o státním rozpočtu²⁵ se uvádí jako samostatná položka příjmů státního rozpočtu a je vedeno na samostatném účtu. Příjmem státního rozpočtu jsou kromě pojistného také penále, přírážka k pojistnému na sociální zabezpečení a pokuty. Výběr a kontrolu zajišťují okresní správy sociálního zabezpečení.²⁶

Mezi poplatníky pojištění patří:

- a) zaměstnavatelé,
- b) zaměstnanci,
- c) osoby samostatně výdělečně činné a
- d) osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že poplatníkem není stát, jako je tomu u pojistného na zdravotní pojištění.²⁷

1.5. Druhy důchodů

Z důchodového pojištění se poskytují dle ustanovení § 4 ZoDP tyto důchody:

- starobní

²³ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 117.

²⁴ Zákon č. 589 ze dne 20. listopadu 1992 o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, částka 118, s. 3521-3528. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=264>>1

²⁵ Zákon č. 475 ze dne 19. prosince 2013 o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 184, s. 8054-8114. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6590>>

²⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 84.

²⁷ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 89.

- invalidní
- vdovský a vdovecký
- sirotčí

Tyto důchody můžeme dále rozdělit na důchody **přímé** a **odvozené**. Rozdílem je, že výše přímých důchodů se stanovuje na základě výše příjmů pojištěnce, naproti tomu výše odvozených neboli pozůstalostních důchodů se stanovuje z výše důchodu jiné osoby, tj. zemřelého pojištěnce nebo důchodce. Mezi přímé důchody řadíme důchody starobní a invalidní, do odvozených zahrnujeme vdovský, vdovecký a sirotčí důchod.²⁸

1.6. Souběh nároků na důchod a jeho výplatu

Zákon o důchodovém pojištění upravuje i situace, kdy může dojít ke splnění nároků na výplatu více druhů důchodů. V některých případech to zákon umožňuje a v jiných zase striktně vylučuje.

V případě souběhu nároku na výplatu přímých důchodů, platí zásadně pravidlo, že občan má nárok na výplatu jen jednoho přímého důchodu, a to vyššího. Pokud je výše obou důchodů stejná, vyplácí se ten, který si oprávněná osoba zvolí. Dnem úpravy výplat těchto důchodů, zaniká nárok na výplatu důchodu, který se nevyplácí.

V případě souběhu nároku na výplatu přímého důchodu a pozůstalostního důchodu, nebo pozůstalostních důchodů navzájem, platí zásada, že se vyplácí vyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí polovina jejich procentní výměry. Je-li výše důchodů stejná, krátí se nejprve vdovský nebo vdovecký důchod.²⁹

²⁸ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 134.

²⁹ Tamtéž, s. 152.

2. Stručný nástin vývoje zabezpečení v invaliditě

Od prvopočátku šla invalidita člověka ruku v ruce s chudobou. Invalidní člověk nemohl vykonávat práci ve stejném rozsahu jako předtím, a tak často nastal problém s obstaráním prostředků na živobytí pro sebe, popřípadě celou rodinu. V průběhu dějin byla takto znevýhodněná osoba životně závislá primárně na rodině, a následně na společnosti či státu. Proto se státy nejprve zabývaly obecně zabezpečením osob v chudobě. K významnějšímu rozvoji specifické právní úpravy zabezpečení v případě invalidity, dochází až s vývojem celé společnosti.

2.1. Kořeny vývoje ve starověku

Již ve starověku začala být velkým problémem chudoba. Společnost ji jako takovou trestala, proto mnoho lidí upadalo do dlužního otroctví. Situace dosáhla svého vrcholu, když byla ohrožena ekonomická stabilita celého starého Řecka. Zabránit se jí pokusil Solón svými reformami, kterými zruší dlužní otroctví. Jedná se o první nařízenou solidaritu mezi nejbohatší a nejchudší třídou obyvatelstva.³⁰ V období 5. stol. př. n. l., za vlády Perikla v Aténách, dochází k první pomoci přímo zdravotně postiženým. Práce neschopným a nemajetným válečným invalidům je poskytována jak státní pomoc, tak pracovní příležitosti. Naopak ve starověkém Římě řešili chudobu dávkami („chléb a hry“).

2.2. Rozvoj ve středověku

Ve středověku, v souvislosti s rozšířením křesťanství a církve, dochází k rozvoji chudinské péče poskytované kláštery a farnostmi. V českých zemích byl mezi prvními poskytovateli přístřeší a pomoci chudým a nemocným řád sv. Františka a jeptišky pod vedením sv. Anežky v Praze. Pomoc byla poskytována ve formě služeb, převážně v podobě stravy, noclehu a popřípadě ošacení. V této době dochází také k zakládání prvních špitálů.³¹

Od 15. století se začaly vytvářet svépomocné podpůrné spolky, nejprve mezi horníky a následně i pro některé řemeslnické cechy a tovaryšská bratrstva. Jejich smyslem byla pomoc práce neschopným a starým osobám a podpora pozůstalých členů

³⁰ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 5.

³¹ TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. 1. vyd. Praha : Portál, 2011. s. 149.

rodin. Bratrstva zakládala podpůrné pokladny, do nichž se příspěvky strhávaly z mezd horníků. V roce 1527 císař Ferdinand I. poprvé potvrdil statut pokladny a v roce 1854 bylo uzákoněno povinné zřizování bratrských pokladen v dolech.³²

2.3. *Vznik moderních systémů*

Důležitý mezník ve vývoji chudinské péče představovaly první právní předpisy v této oblasti s celostátní působností. Jednalo se o Kodex chudých a chudinský zákoník, oba přijaté v Anglii za vlády Alžběty I.³³ K úpravě péče o chudé a nemocné v českých zemích došlo v roce 1661, kdy byl přijat Patent o tulácích a žebrácích. Jeho podstatou bylo, umožnit obcím přiznat právo žebrat jen osobám práce neschopným. V roce 1868 se uzákonila zásada, že obce pečují pouze o chudé s domovským právem.³⁴ Přejedání odpovědnosti za péči o chudé a práce neschopné osoby, nejprve z církve na feudála, posléze na stát a obec, znamenal počátek moderních systémů sociální ochrany.

V 18. století přestává šlechta spravovat stát a tyto posty přebírá laický byrokratický aparát, který bylo třeba zajistit pro případ nemoci a stáří. Za tímto účelem vydává Marie Terezie v roce 1771 penzijní normál pro vdovy a sirotky po zaměstnancích. Další úpravou byl II. penzijní normál pro zaměstnance, vydaný Josefem II. Týkal se pouze zaměstnanců, kteří se alespoň po deseti letech uspokojivé služby, stali práce neschopnými. Jedná se o základ sociálního zabezpečení, které je ovšem až do poloviny 20. století poskytováno pouze státním úředníkům a zaměstnancům veřejné správy.³⁵

V Německu v 80. letech 19. století Otto von Bismarck uzákonil postupně povinné nemocenské pojištění, úrazové pojištění a starobní a invalidní pojištění. Inspirováno německým příkladem, bylo krátce poté povinné sociální pojištění zavedeno i v rakouské části Rakouska - Uherska jako tzv. Taafeho reforma (úrazové pojištění, nemocenské pojištění dělníků a penzijní pojištění).

³² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 19-20.

³³ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 6.

³⁴ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 20.

³⁵ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 6-7.

2.4. Vývoj po I. světové válce

Po rozpadu Rakouska - Uherska převzala Československá republika většinu právních předpisů, včetně předpisů ze sociální oblasti. Postupně byly přijímány předpisy nové, z nichž skutečnou reformu v oblasti sociálního pojištění představoval zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Zákon spojoval úpravu nemocenského a důchodového pojištění v jednom předpisu. Patřil k nejpokrokovějším předpisům své doby v Evropě. Byl považován za základní zákon, který měl upravovat pojištění všech zaměstnanců. Ve skutečnosti se ovšem nejednalo o celkové sjednocení systému sociálního zabezpečení. Tento zákon se především dělníků, kteří vykonávali práce nebo služby na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru, neboť státní zaměstnanci a soukromí úředníci byli pojištění výhodněji.³⁶

Zákon upravoval dávky jednorázové i opakující se. Mezi základní dávky patřil důchod invalidní, na který byl nárok v případě ztráty výdělečné činnosti, dále důchod starobní, vdovský a sirotčí. Podmínkou nároku na invalidní důchod bylo splnění stanovené doby účasti na pojištění a pojistná událost musela nastat za trvání pojištění nebo v ochranné lhůtě.³⁷

Osoba požívající invalidní důchod měla na základě tohoto zákona právo na příplatek k důchodu ve výši jedné desetiny za každé dítě do 17 let po dobu péče o něj.³⁸ Kromě peněžitých dávek zavedl zákon i nepeněžité možnosti podpory. Místo důchodu mohlo být invalidní osobě poskytnuto bezplatné zaopatření v útulcích pro invalidy.³⁹ Další fakultativní variantou byla léčebná péče. Jejím účelem bylo, namísto peněžité dávky, zajistit dané osobě léčení, s cílem obnovy výdělečné činnosti nebo odvrácení či alespoň oddálení hrozící invalidity. V rámci léčebné péče, mohla pojišťovna umístit osobu do nemocnice, sanatoria nebo ústavu pro rekonvalescenty, dále ji poskytnout

³⁶ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 21-23.

³⁷ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *80 let sociálního pojištění*. Praha : ČSSZ, Odbor komunikace, 2004. s. 17-19 Dostupný z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/publikace.htm>>

³⁸ Zákon č. 221 ze dne 9. října 1924, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, § 113. In *Sbírka zákonů a nařízení, Československo*. 1924, částka 112, s. 1245. Dostupný také z WWW: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1924/112-1924.pdf>>

³⁹ Tamtéž, § 124, s. 1247.

kvalifikaci pro dosavadní nebo nové zaměstnání a zajistit vhodné zaměstnání pro invalidní osoby po skončení léčby.⁴⁰

Touto reformou byla také založena Ústřední sociální pojišťovna, čímž bylo poprvé organizačně sjednoceno sociální pojištění pro dělnické profese. Pojišťovna spravovala invalidní a starobní pojištění a řídila nemocenské pojišťovny. Každý pojištěnec měl svůj pojišťovací průkaz a evidenční číslo pro lepší identifikaci. Pojistné se platilo podle tříd, do nichž byli pojištěnci zařazeni dle výše mzdy. Osoby patřící do téže třídy platili stejné pojistné a dostávali i důchod ve stejné výši. Dalším krokem reformy byl i vznik specializovaného pojišťovacího soudnictví, které řešilo neplacení pojistného a porušení dalších povinností.⁴¹

2.5. Změny po II. světové válce

Po II. světové nebyly předpisy z doby okupace přijaty za součást československého právního řádu a bylo převzato zákonodárství 1. republiky. Na základě inspirace v podobě britského Národního pojištění navrženého Sirem Beveridgem, byl přijat zákon č. 99/1948 Sb. z. a n., o národním pojištění. Na svou dobu se jednalo o moderní a pokrokový předpis, který sjednotil dosud stále ještě roztržštěnou právní úpravu sociálního pojištění. Předpis upravoval nemocenské a důchodové pojištění. Pojištění bylo povinné a zahrnovalo zaměstnance, osoby samostatně výdělečně činné, důchodce i nezaměstnané. Pojištění prováděla Ústřední národní pojišťovna se sídlem v Praze.⁴²

Vývoj sociálního zabezpečení po roce 1948 předznamenal mnohé změny. V následujících letech byly přijímány právní předpisy, které byly velmi ovlivněné sovětským vzorem. Postupně se opouští pojišťovací princip a dochází k převzetí péče o občany státem. K výrazné změně pojetí systému národního pojištění dochází od roku 1950, kdy je znárodněno zdravotnictví a správa nemocenského pojištění převedena

⁴⁰ Zákon č. 221 ze dne 9. října 1924, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, § 154. In *Sbírka zákonů a nařízení, Československo*. 1924, částka 112, s. 1251. Dostupný také z WWW: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1924/112-1924.pdf>>

⁴¹ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *80 let sociálního pojištění*. Praha : ČSSZ, Odbor komunikace, 2004. s. 5-7 Dostupný z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/publikace.htm>>

⁴² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 16.

na Revoluční odborové hnutí. Následovala první a druhá reforma sociálního zabezpečení, na jejichž základě se zvýšil počet důchodově zabezpečených osob, výše dávek i jejich počet a veškeré dávky byly nadále financovány ze státního rozpočtu.⁴³

2.6. Vývoj po roce 1989

Se změnou režimu po listopadu 1989 a rozdělení republiky, bylo zřejmé, že v rámci sociálního systému budou muset proběhnout rozsáhlejší změny, aby se přizpůsobil novým podmínkám a snížila se jeho finanční náročnost. Hlavním cílem, podobně jako v dalších postkomunistických zemích, bylo změnit systém sociálního zabezpečení na systém sociálního pojištění. V první fázi byla vytvořena tzv. záchranná sociální síť, především zakotvením životního minima a minimální mzdy. Následně bylo uzákoněno pojistné jako zvláštní platba a reforma vyústila přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.⁴⁴ Sloučením Úřadu důchodového zabezpečení v Praze, České správy nemocenského pojištění, Správy nemocenského pojištění a Svazu českých a moravských výrobních družstev, na základě zákona ČNR č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, vznikla nová soustava orgánů sociálního zabezpečení, v čele s Českou správou sociálního zabezpečení.⁴⁵ Většina pravomocí místních a okresních národních výborů v oblasti sociálního zabezpečení byla přenesena na okresní správy sociálního zabezpečení.

Až do současnosti pokračuje legislativní činnost započatá v 90. letech, především v nutnosti důchodové reformy z důvodu demografických změn společnosti a postupném snižování porodnosti a osob v produktivním věku. Jejimi základními kameny jsou zvyšování důchodového věku, zvyšování potřebné doby pojištění, zužování náhradních dob pojištění a zavedení doplňkových důchodových systémů.⁴⁶

⁴³ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 24.

⁴⁴ Tamtéž, s. 25.

⁴⁵ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální systém: solidarita jako základ sociálně politických aktivit společnosti*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2011. s. 32.

⁴⁶ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 26.

3. Pojem invalidity

Osoby se zdravotním postižením jsou a byly označovány různě. Současné české sociální právo používá k označení poškození zdravotního stavu několik pojmů v různých právních předpisech: „invalidita (zákon o důchodovém pojištění), zdravotní postižení (zákon o zaměstnanosti), dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav (zákon o státní sociální podpoře), poškození zdraví (zákon o úrazovém pojištění)“⁴⁷.

Společným prvkem všech koncepcí a významových pojetí pojmu invalidity je vždy dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav s vážnými profesně ekonomickými následky. Jedná se tedy o spojení znaků biologických, sociálních a ekonomických.⁴⁸

Invaliditu můžeme také rozlišovat podle období lidského života, ve kterém nastala. Jedná se buď o invaliditu z mládí, anebo na druhé straně o invaliditu vzniklou v produkčním (případně postprodukčním) věku.

Další možný způsob rozlišení invalidity je na základě příčiny, z jaké vznikla. Příčina může být buď obecná (invalidita nastala v důsledku nemoci nebo nepracovního úrazu) nebo kvalifikovaná (tzv. invalidita úrazová či průmyslová, která nastala v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání).⁴⁹

Invalidita, na rozdíl od stáří nebo smrti, není kategorií statickou, ale dynamickou. Ve většině případů může dojít ke změně zdravotního stavu, ať už k jeho zlepšení nebo zhoršení. Tím pádem i ke změně stupně invalidity – zvýšení, snížení, či dokonce k jejímu zániku. Jelikož právní pojetí invalidity nezahrnuje pouze zdravotní stav pojištěnce, ale i jeho vliv na pracovní život, může ke změně dojít i v rámci pracovní schopnosti, rozsahu, kvalifikace i povahy pracovního zapojení. Vlivem použité léčby, rehabilitace a pokrokům lékařské vědy může dojít ke zlepšení, stabilizaci zdravotního stavu nebo úplnému uzdravení. Ke zlepšení pracovního potenciálu lze přispět např. reedukací, rekvalifikací, adaptací a získáním nových dovedností.⁵⁰

⁴⁷ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 102

⁴⁸ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 126

⁴⁹ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 163

⁵⁰ ZVONÍKOVÁ, Alena; ČELEDOVÁ, Libuše; ČEVELA, Rostislav. *Základy posuzování invalidity: solidarita jako základ sociálně politických aktivit společnosti*. 1. vyd. Praha : Grada, 2010. s. 22-23

3.1. Definice invalidity v právním řádu ČR

Současná definice invalidity je obsažena v ustanovení § 39 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění: „*Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %.*“

Poklesem pracovní schopnosti se rozumí, snížení způsobilosti vykonávat výtěžnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností, a to ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého stavu.

Zákon rozděluje invaliditu na tři stupně podle toho, o kolik poklesla pracovní schopnost pojištěnce:

- a) invalidita prvního stupně - pokles o nejméně 35 %, avšak nejvíce o 49 %,
- b) invalidita druhého stupně – pokles nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %,
- c) invalidita třetího stupně – pokles nejméně o 70 %.

Zdravotní postižení a procentní míry, podle nichž se určuje stupeň invalidity, jsou obsaženy ve vyhlášce o posuzování invalidity č. 359/2009 Sb.⁵¹

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, na jehož základě lze vůbec uvažovat o přiznání osoby za invalidní, je definován v ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře: „*Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se pro účely tohoto zákona považuje nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než rok.*“⁵² Tento zákon dále také definuje pojmy jako dlouhodobě nemocné dítě, dlouhodobě zdravotně postižená osoba a dlouhodobě těžce zdravotně postižená osoba.

⁵¹ Zákon č. 359 ze dne 9. října 2009, kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku i invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 113, s. 5014-5105. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5578>>

⁵² Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995, o státní sociální podpoře. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>>

3.2. *Mezinárodní definice invalidity*

V roce 2001 vydala Světová zdravotnická organizace dokument s názvem Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví. V Praze byl návrh definice disability dle tohoto dokumentu přijat až v roce 2006 ve znění: „*Disabilita je snížení funkčních schopností na úrovni těla, jedince nebo společnosti, která vzniká, když se občan se svým zdravotním stavem (zdravotní kondicí) setkává s bariérami prostředí.*“⁵³ Změna spočívá v tom, že Mezinárodní klasifikace nepopisuje osoby, ale zaměřuje se na situace v životě člověka vztahující se ke zdraví. Navíc jsou popisy vždy tvořeny vzhledem k prostředí a osobním faktorům.⁵⁴

Cílem této klasifikace bylo vytvořit společný jazyk a rámec pro popis zdraví a stavy se zdravím související, za současného respektování elementu biologického i sociálního, a to ve dvou základních částech: tělesné funkce a struktury (body functions and structures) a aktivity a participace (activities and participation).

Tělesné funkce a struktury zahrnují všechny biologické a mechanické funkce těla a dále stupeň postižení, který zahrnuje jejich změnu či změny v podmínkách aktivity a participace. Umožňuje to zlepšit dorozumění a komunikaci při vytváření sociálního zabezpečení a pomoci invalidním osobám na mezistátní úrovni.

Aktivity a participace zahrnují oblasti:

- i. učení a používání znalostí (education),
- ii. dorozumívání (communication),
- iii. pohyblivost (mobility),
- iv. péče o sebe (self-servicing),
- v. život doma (domestic life),
- vi. mezilidské interakce a sociální život (interpersonal interactions and relationships),
- vii. komunitní, občanský a sociální život (community, social and civic life)...

⁵³ *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF*. 1. české vyd. Překlad Jan Pfeiffer, Olga Švestková. Praha: Grada, 2008. s. 9.

⁵⁴ Tamtéž, s. 20.

Tato oblast zahrnuje všechny důležité činnosti v průběhu lidského života, které osoba buď zvládne samostatně, nebo k nim na základě určitého stupně zdravotního postižení potřebuje dlouhodobou pomoc.⁵⁵

V rámci, co nejkompaktnějšího výkladu pojmu invalidity je nutné vymezit ji z různých úhlů pohledu. V následujících podkapitolách je pojetí invalidity rozčleněno dle přístupů v právních systémech evropských zemí, dále dle pohledů na invaliditu z rozličných vědních oborů a také na základě koncepcí posouzení, kdy je osoba invalidní.

3.3. Přístupy k invaliditě

Postupem času se v evropských systémech sociální ochrany vyvinuly tři formy přístupu k invaliditě:

1. V prvním přístupu je invalidita vnímána jako předčasné zestárnutí (tj. zdravotní změny spojované se stářím se dostavily dříve, než se předpokládalo) – tzv. presumovaná invalidita. Tento přístup se vyskytuje převážně v Německu, Rakousku a dalších středoevropských zemích, které byly v minulosti pod germánským vlivem. Povinné systémy se zde rozlišují na systémy poskytující dávky krátkodobé (nemoc, mateřství, pomoc rodině, nezaměstnanost) a dlouhodobé (stáří, invalidita, ztráta živitele).
2. Dle druhé varianty je invalidita pojata jako stabilizovaná fáze nemoci, kdy se zdravotní stav ustálí a lékař může posoudit dlouhodobé následky na fungování organismu a pracovní schopnost. Toto pojetí je uplatňováno v Belgii, Francii a Holandsku. Příznačné je zde spojení nemoci a změny schopnosti výdělečné činnosti. Dávka se přiznává v rámci nemocenského pojištění, neboť je invalidita chápána jako dlouhodobá nemoc. V současné Evropě se preferuje uplatňování tohoto druhého pojetí, neboť je založeno na rovnosti lidí a možnosti jejich společenského začlenění. Upřednostňuje pohled do budoucnosti, co člověku zůstalo zachováno a motivuje jej, jak

⁵⁵ TOMEŠ, Igor; KOLDINSKÁ, Kristina. *Právní a organizační aspekty posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodňář, 2011. s. 9-10.

toho může využít, ale neohlížet se zpátky na to, co člověk ztratit a již se nevrátí.⁵⁶

3. Invalidita dle třetího pojetí je pokládána za samostatnou sociální událost, která nespadá pod důchodové pojištění ani nemocenské pojištění, ale je upravena samostatným systémem sociálního pojištění – invalidním pojištěním. Tato koncepce se uplatňuje např. ve Velké Británii.⁵⁷

3.4. Pohledy na invaliditu z různých vědních oborů

3.4.1. Invalidita jako sociální událost

Právní události jsou skutečnosti, které zakládají, mění nebo ruší právní vztahy a vznikají nezávisle na vůli subjektů. V právu sociálního zabezpečení jsou označovány jako sociální události. Vždy se jedná o situaci, která má negativní dopad na sociální situaci člověka, např. v podobě zvýšených životních nákladů, snížené pracovní schopnosti či zvýšenou potřebou zdravotní péče. Můžeme je dělit na události předvídatelné, u kterých dále rozlišuje, zda víme, kdy nastanou, a nepředvídatelné. Logicky je většina sociálních událostí nepředvídatelných. Sociální události můžeme dále členit podle toho, zda nastávají vlivem působení biologických nebo společenských faktorů. Další možné dělení je na přímé a nepřímé.⁵⁸ Mezi základní sociální události řadíme i invaliditu.

3.4.2. Invalidita z pohledu lékařského

Vychází především ze vztahu dlouhodobého nebo trvalého onemocnění a jejího možného následného léčení. Zaměřuje se na změnu fyzických, psychických a smyslových schopností, rehabilitaci a adaptaci invalidní osoby na každodenní život.

3.4.3. Invalidita z pohledu sociálního

Sociální pohled na invaliditu odráží případné společenské dopady na život jedince a jeho začlenění.⁵⁹ Tyto dopady mohou mít mnoho podob, od nemožnosti dosavadního

⁵⁶ TOMEŠ, Igor; KOLDINSKÁ Kristina. *Právní a organizační aspekty posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodnář, 2011. s. 7-9.

⁵⁷ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 105.

⁵⁸ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 56-57.

⁵⁹ Tamtéž, s. 161.

způsobu života, nazírání okolí na takto postiženou osobu, závislosti na pomoci jiných osob, až po psychické problémy jedince.

3.4.4. Invalidita z pohledu ekonomického

Tento pohled se zaměřuje především na změnu životní úrovně jedince, popř. celé jeho rodiny, v souvislosti s omezením nebo ztrátou jeho výdělečné schopnosti a zvýšením nákladů na léčbu, rehabilitaci či adaptaci.⁶⁰ Pro zachování alespoň přijatelné životní úrovně takto znevýhodněných osob, jednotlivé státy prostřednictvím právní úpravy sociálního zabezpečení zakotvují poskytnutí dávek či služeb.

3.4.5. Invalidita z pohledu právního

Základem právní kategorie pro uznání osoby invalidní je naplnění předpokladů stanovených právním řádem. Právní předpisy stanoví podmínky nároku na dávku invalidního důchodu, stupně invalidity, postup při posuzování apod.⁶¹

Předchozí právní úprava

Do roku 2010 se v právní úpravě invalidních důchodů rozlišovaly dvě dávky, plný invalidní důchod a částečný invalidní důchod. Nárok na plný invalidní důchod vznikal, pokud byla u osoby z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu snížena schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 % a zaměstnanec byl schopen pracovat jen za zcela mimořádných podmínek. Nárok na částečný invalidní důchod vznikal za podmínky, že u osoby byla z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu snížena schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33 % a zároveň pojištěnci dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně stěžoval obecné životní podmínky.

Navíc musela být splněna potřebná doba pojištění, jejíž rozsah ovšem s novelou zůstal zachován. Doba pojištění se zjišťovala z období před vznikem invalidity. Jednalo-li se o pojištěnce ve věku nad 28 let, zjišťovala se z posledních 10 let před vznikem invalidity a u občana mladšího 24 let z posledních 2 let. Podmínka

⁶⁰ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 126.

⁶¹ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 163.

potřebné doby pojištění se nezjišťovala, vznikla-li invalidita v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.⁶²

Změny v právní úpravě invalidity s účinností od 1. 1. 2010

V souvislosti s 1. etapou důchodové reformy došlo k zásadním změnám i v oblasti koncepcie invalidních důchodů a invalidity jako takové. Změna zákona o důchodovém pojištění proběhla novelou č. 306/2008 Sb.⁶³ V návaznosti na tuto novelu byla v roce 2009 přijata vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity. Pro přiznání invalidity je zachována podmínka dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, ale je upřesněno vymezení nepříznivosti i její časový horizont. V nové právní úpravě musí mít nemoc či postižení podstatně negativní vliv na pracovní schopnost pojištěnce, aby mohla být považována za nepříznivý zdravotní stav.⁶⁴

Předchozí právní úprava, která rozlišovala mezi dvěma dávkami, částečným a plným invalidním důchodem, je nahrazena novou úpravou, stanovující pouze jednu dávku, a to invalidní důchod. Avšak došlo k zavedení třístupňové invalidity, kdy výše dávky je stanovena podle toho, který ze stupňů u pojištěnce nastal. Další menší změna nastala také v rámci potřebné doby pojištění, kde pro pojištěnce starší 38 let byly zmírněny podmínky výpočtu splněné doby pojištění.

Novinkou je, že nárok na invalidní důchod u pojištěnce ze zákona zaniká s dovršením věku 65 let a dochází k jeho přeměně na důchod starobní ve stejné výši.

Jedná se o změny významné, ale základní principy v posuzování invalidity zůstaly zachovány. Cílem novely a modernizace právní úpravy důchodového pojištění v této oblasti a přijetím výše uvedené vyhlášky, bylo především sladit úpravu invalidních

⁶² SPIRIT, Michal et al. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. s. 348-349.

⁶³ Zákon č. 306 ze dne 17. července 2008 kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2008, částka 99, s. 4560-4580. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5340>>

⁶⁴ LANGER, Radim. Změny právní úpravy posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti od 1. 1. 2010. *Práce a mzda*. 2010, č. 3. s. 11-16.

důchodů s pokroky lékařské vědy, praxí lékařů posudkové služby a vývojem společnosti.⁶⁵

V rámci novely také došlo k nahrazení termínu pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti, termínem pokles pracovní schopnosti. Z důvodové zprávy vyplývá záměr zákonodárce, že je nežádoucí, jakkoli spojovat posuzování zdravotního stavu s finančními výrazy.

3.5. *Koncepce invalidity*

V oblasti právní úpravy invalidity bylo vypracováno několik koncepcí, z nichž v praxi se uplatňují tyto nebo jejich kombinace:

3.5.1. *Koncepce fyzické invalidity*

Osoba se zdravotním postižením je srovnávána s běžnou osobou, která je zdravá a plně práce schopná. Posuzuje se zde stupeň zdravotního poškození, způsobený ztrátou nebo omezením funkčnosti určitého orgánu. V této koncepci se nepřihlíží k ekonomickým nebo profesionálním důsledkům postižení. Výsledek zjištěných změn se vyjadřuje v procentech.

3.5.2. *Koncepce profesionální (stavovské) invalidity*

Tato koncepce se zakládá na posouzení dosavadního zaměstnání nebo povolání osoby předtím, než se stala invalidní a schopnost jejího dalšího výkonu na stejné pozici.⁶⁶

3.5.3. *Koncepce všeobecné invalidity*

Vychází ze souvislosti zdravotního postižení osoby a její nemožnosti uplatnit se v jakémkoli zaměstnání. Podstatou by mělo být motivovat jedince k využití alespoň zbývajících pracovního potenciálu.⁶⁷

3.5.4. *Koncepce invalidity v právním řádu ČR*

Do konce roku 2009 upravoval právní řád České republiky koncepci invalidity fyzické, v rámci plné a částeční invalidity. Jedná se o stav, při kterém je pojištěnec

⁶⁵ LANG, Roman; PELIKÁNOVÁ, Helena; DORČÁKOVÁ Jana. Nejdůležitější změny v oblasti důchodového pojištění účinné od 1. ledna 2010: 2. část - invalidní důchody. *Národní pojištění*. 2009, č. 11, s. 9-11.

⁶⁶ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 128-129.

⁶⁷ GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1998. s. 153.

schopen pro zdravotní postižení vykonávat soustavně výdělečnou činnost, jen za zcela mimořádných podmínek, nebo jestliže pojištěnci dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžuje obecné životní podmínky. V případě, že zdravotní postižení bylo obsaženo v přílohách prováděcí vyhlášky č. 284/1995 Sb., nezkoumalo se dále, jaký vliv má toto postižení na výdělečnou schopnost pojištěnce, ani další okolnosti. Příslušný stupeň invalidity se přiznal automaticky.⁶⁸

V rámci důchodové reformy s účinností od 1. 1. 2010 byla fyzická koncepce zrušena. V současné právní úpravě důchodového pojištění se uplatňuje koncepce všeobecné invalidity společně s koncepcí profesionální.⁶⁹

⁶⁸ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 90.

⁶⁹ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 129.

4. Invalidní důchod

Invalidní důchod je jedna z dávek poskytovaných ze systému povinného důchodového pojištění. Jedná se o dávku peněžitou, podmíněnou dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem.

4.1. Podmínky nároku

Na invalidní důchod má nárok pojištěnec, který nedosáhl věku 65 let nebo důchodového věku (pokud je důchodový věk vyšší) a stal se

- a) invalidním a získal potřebnou dobu pojištění, pokud nesplnil ke dni vzniku invalidity podmínky nároku na starobní důchod podle ustanovení § 29 ZoDP, popřípadě byl-li přiznán starobní důchod podle ustanovení § 31 ZoDP, pokud nedosáhl důchodového věku, nebo
- b) invalidním následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. V tomto případě nemusí pojištěnec splnit podmínku potřebné doby pojištění, ani neexistence nároku na starobní důchod podle ustanovení § 29 ZoDP či nedosažení důchodového věku při pobírání starobního důchodu podle ustanovení § 31 ZoDP.⁷⁰

4.1.1. Potřebná doba pojištění

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zvyšuje s věkem pojištěnce a činí:

- do 20 let méně než jeden rok,
- od 20 let do 22 let jeden rok,
- od 22 let do 24 let dva roky,
- od 24 let do 26 let tři roky,
- od 26 let do 28 let čtyři roky,
- nad 28 let pět roků.

Tato doba se zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jedná-li se o pojištěnce nad 28 let, zjišťuje se potřebná doba z období posledních deseti let před jejím vznikem. V případě pojištěnce staršího 38 let se potřebná doba pojištění považuje také

⁷⁰ Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995, o důchodovém pojištění, § 38. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 41, s. 1996. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2852>>

za splněnou, byl-li účasten pojištění alespoň 10 let v posledních 20 letech před vznikem invalidity. Podmínka potřebné doby pojištění je také splněna, byla-li doba získána v kterémkoli období 10 let dokončeném po vzniku invalidity. V tomto případě dostačují u pojištěnce mladšího 24 let 2 roky účasti na pojištění.⁷¹

Do doby pojištění se započítává také náhradní doba pojištění včetně doby účasti na pojištění u uchazečů o zaměstnání vedených v evidenci Úřadu práce České republiky (za podmínek uvedených v ustanovení § 5 odst. 2 písm. a) ZoDP), doba studia od dokončení povinné školní docházky do 18 let věku a doba prvních šesti let studia po dosažení 18 let věku vždy, i když byla získána v roce 2010 a později. Pro vznik nároku na invalidní důchod se náhradní doby, na rozdíl od starobního důchodu, započítávají v plném rozsahu.⁷²

4.1.2. Trvání a zánik nároku na invalidní důchod

Nárok na invalidní důchod trvá, dokud pojištěnec splňuje všechny zákonné podmínky pro přiznání důchodu, zejména existence invalidity. Stav invalidity nemusí být vždy trvalý, může nastat zlepšení zdravotního stavu, jeho stabilizace či adaptace a v souvislosti s takovou změnou může dojít i k objektivnímu zániku nároku na invalidní důchod ze zákona, v důsledku zániku existence invalidity. Zánik nároku na výplatu invalidního důchodu nastává až právní mocí a vykonatelností správního rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení, na základě podkladů kontrolní prohlídky posudkového lékaře.

Zákonem o důchodovém pojištění je zakotveno omezení, že nárok na invalidní důchod zaniká dnem dosažení věku 65 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk vyšší než 65 let. Poživateli invalidního důchodu tímto vzniká nárok na starobní důchod. V případě pojištěnce, který nebyl účasten důchodového spoření, náleží starobní důchod

⁷¹ Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995, o důchodovém pojištění, § 40. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 41, s. 1997. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2852>>

⁷² BANZETOVÁ, Eva. *Průvodce: důchodovým pojištěním, nemocenským pojištěním a pojistným na sociální zabezpečení, zdravotním pojištěním, změnami zákona o dani z příjmu, změnami zákona o DPH, změnami zákona o dani z nemovitostí a změnami zákona o dani z převodu nemovitostí, cestovními náhradami, sociálními dávkami: v roce 2013*. Praha : BMSS-Start, 2013. s. 23.

ve výši dosavadního invalidního důchodu, ledaže požádá o výpočet standardního starobního důchodu.⁷³

4.2. Kvalifikovaná invalidita

Jako tzv. kvalifikovaná je označována invalidita, která vznikne důsledkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Záleží na právní úpravě daného státu, jestli je tento zvláštní případ invalidity upraven v rámci povinného důchodového pojištění a obecné invalidity, nebo v rámci obligatorního úrazového pojištění. V účinné právní úpravě ČR je tato invalidita upravena v rámci důchodového pojištění. Za zvýhodnění je považováno, že v případě invalidity vzniklé v důsledku pracovního úrazu se nezkoumá splnění podmínky potřebné doby pojištění, ani splnění podmínek nároku na starobní důchod, či dosažení důchodového věku.⁷⁴

Pracovní úraz je dle ustanovení § 25 ZoDP takový úraz, který utrpěl pojištěnec při činnosti zakládající účast na důchodovém pojištění a který se za pracovní nebo služební poměr považuje podle pracovněprávních předpisů. Za nemoc z povolání je považována pouze nemoc vyjmenovaná v seznamu obsaženém v příloze nařízení vlády č. 290/1995 Sb. Tohoto nařízení pozbývá účinnosti k 1. 1. 2015, kdy bude zrušeno zákonem č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců.

4.3. Stanovení výše invalidního důchodu

Výše invalidního důchodu se skládá stejně jako výše starobního důchodu ze dvou složek. Jedná se o základní výměru a procentní výměru.

4.3.1. Základní výměra

Výše základní výměry se stanoví pevnou částkou, která je jednotná pro všechny druhy důchodů a činí 9 % průměrné mzdy měsíčně. Pro rok 2014 je stanovena na základě vyhlášky⁷⁵ na 2340 Kč měsíčně.

⁷³ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 170.

⁷⁴ Tamtéž, s. 163.

⁷⁵ Vyhláška č. 296 ze dne 19. září 2013, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2014 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2014 a o zvýšení důchodů v roce 2014. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 113, s. 3315. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6499>>

4.3.2. Procentní výměra

Výše procentní výměry se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu na základě získané doby pojištění. Částka je stanovena nejméně na 770 Kč měsíčně bez ohledu na stupeň invalidity. Procentní výměra činí za každý celý rok doby pojištění:

- a) 0,5 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invaliditu prvního stupně
- b) 0,75 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invaliditu druhého stupně
- c) 1,5 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invaliditu třetího stupně.⁷⁶

Do doby pojištění se započítávají i náhradní doby pojištění, kromě náhradních dob získaných do 18 let věku a po vzniku nároku na starobní důchod. Pro stanovení výše procentní výměry invalidního důchodu se náhradní doby pojištění započítávají jen v rozsahu 80 %, s výjimkou náhradních dob získaných za účasti na pojištění osob konajících vojenskou službu v ozbrojených silách ČR, osob pečujících osobně o dítě ve věku do 4 let a osob pečujících osobně o osobu závislou na péči jiné osoby.

Vliv na procentní výměru má i tzv. dopočtená doba upravená v zákoně o důchodovém pojištění, která se ve stanoveném rozsahu započítává do doby pojištění. Jedná se o dobu ode dne vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku stanoveného v ZoDP. U mužů i žen stejného roku narození se hledí na důchodový věk stanovený pro ženu, která nevychovala žádné dítě. Na dopočtenou dobu se nebere ohled, pokud si pojištěnec invaliditu způsobil nebo nechal způsobit úmyslným poškozením zdraví nebo mu invalidita vznikla jako následek jeho úmyslného trestného činu.⁷⁷ Za úmyslné není považováno poškození zdraví následkem sebevraždy (kde invalidní důchod tvoří základ pro určení výše pozůstalostního důchodu) nebo pokusu o sebevraždu.

Způsob započtení dopočtené doby je specificky upraven v ustanovení § 41 odst. 5 ZoDP. Uplatňuje se zde princip tzv. dílčení, jehož účelem je napravit nepřiměřené

⁷⁶ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 148-149.

⁷⁷ TRÖSTER, Petr kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 170-171.

nadhodnocování výše procentní výměry započtením dopočtené doby. Zápočet v plné výši je podmíněn účastí na českém pojištění v období od 18 let věku pojištěnce do vzniku jeho nároku na invalidní důchod nebo vznikem invalidity následkem pracovního úrazu, s tolerancí určitých časových mezer v době pojištění (v závislosti na věku pojištěnce v době vzniku invalidity).⁷⁸

4.3.3. Výše důchodu při změně stupně invalidity

Při změně stupně invalidity nedochází k zániku nároku na invalidní důchod, ale pouze k změně stanovení jeho procentní výměry, v závislosti zda se jedná o změnu invalidity na vyšší nebo nižší stupeň. Základní výše invalidního důchodu zůstává beze změny. Znovu se nezkoumá splnění podmínky potřebné doby pojištění, jak tomu bylo v předchozí právní úpravě. Procentní výměra se v tomto případě stanoví dle přepočtu upraveného v ustanovení § 41 odst. 3 ZoDP.⁷⁹

4.4. Invalidní důchod v mimořádných případech

Tato speciálně stanovená výše invalidního důchodu je narušením pojišťovacího principu, který je výchozí zásadou povinného důchodového pojištění. Upřednostňuje se princip společenské solidarity s osobami, které nemohly splnit potřebnou dobu pojištění pro přiznání nároku na „klasický“ invalidní důchod.

Invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně může být také přiznán na základě tzv. invalidity z mládí. Týká se osoby, která dosáhla alespoň 18 let věku, má trvalý pobyt na území ČR a je invalidní pro invaliditu třetího stupně. Mezi další dvě podmínky patří, že invalidita vznikla před dosažením 18 let věku a tato osoba nebyla účastna pojištění po potřebnou dobu. Může se jednat o osobu, která se již narodila hendikepovaná nebo se invalidní stala v průběhu dětství či dospívání. Za invaliditu třetího stupně se v tomto případě považuje i takové omezení tělesných, smyslových nebo duševních schopností, které má za následek neschopnost soustavné přípravy

⁷⁸ VOŘÍŠEK, Vladimír. *Zákon o důchodovém pojištění: komentář*. 1. vyd. V Praze : C.H. Beck, 2012. s. 147.

⁷⁹ CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 149.

k pracovnímu uplatnění. Při posuzování této invalidity se neprovádí srovnání s předchozím stavem před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.⁸⁰

Procentní výměra invalidního důchodu je pro takovou osobu stanovena měsíčně na 45 % výpočtového základu. Při výpočtu se jako osobní vyměřovací základ použije všeobecný vyměřovací základ, stanovený pro dobu před dvěma lety než byla přiznána invalidita, vynásobený přepočítacím koeficientem.⁸¹

Pojištěnec mladší 28 let, splňující podmínky na přiznání invalidního důchodu, může mít nárok na procentní výměru invalidního důchodu nejméně ve výši, která je stanovena pro tzv. invaliditu z mládí. Podmínkou pro toto zvýhodnění je, buď přiznání invalidního důchodu před 18. rokem věku, anebo účast na důchodovém pojištění od dosažení 18 let věku do přiznání invalidního důchodu a doba nekrytá pojištěním není delší než 1 rok. Při stanovení výše invalidního důchodu, stejně jako u invalidity z mládí, se osobní vyměřovací základ nahradí všeobecným vyměřovacím základem, stanoveným o dva roky dříve než byl přiznán invalidní důchod, a vynásobí se přepočítacím koeficientem. Při splnění výše uvedených podmínek, činí procentní výměra invalidního důchodu pojištěnce mladšího 28 let:

- nejméně 45 % výpočtového základu u invalidity třetího stupně,
- nejméně polovinu částky 45 % výpočtového základu u invalidity druhého stupně,
- nejméně třetinu částky 45 % výpočtového základu u invalidity prvního stupně.

Stejný způsob výpočtu procentní výměry se použije u pojištěnců, kteří ke dni vzniku nároku na invalidní důchod získali alespoň 15 let pojištění bez náhradních dob.⁸²

⁸⁰ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 169.

⁸¹ Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995, o důchodovém pojištění, § 42 odst. 2. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 41, s. 1997. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2852>>

⁸² Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995, o důchodovém pojištění, § 42 odst. 3, 4. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 41, s. 1997. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2852>>

4.5. Valorizace důchodů

Zvyšování neboli valorizace důchodů je nezbytnou zásadou aplikovanou v důchodovém pojištění. V souvislosti se zvyšováním reálných cen a mezd ekonomicky aktivních obyvatel je nutné, aby docházelo také k úpravě všech důchodů vyplácených státem. V opačném případě by důchody vzhledem k inflaci ztrácely svou hodnotu a došlo by ke snižování životní úrovně důchodců.⁸³

V teorii se rozlišují 3 základní druhy zvyšování důchodů. Prvním z nich je příležitostná valorizace. Tento způsob se využívá při nárazovém skokovém zvýšení cen nebo jednorázovém zvýšení důchodů (ad hoc). Dalším typem je poloautomatická valorizace. V tomto případě je valorizace rámcově upravena v zákoně, ale aby mohla být aplikována a specifikována, je potřeba rozhodnutí příslušného orgánu a splnění stanovených objektivních podmínek. Posledním druhem je automatická valorizace. Rozdíl spočívá v tom, že automatické valorizace je zakotvena v zákoně včetně výše valorizace a časového období provádění.

Do konce 80. let se v ČR využívala pouze valorizace příležitostná, neboť nedocházelo k častému výraznějšímu zvyšování cen. V následující právní úpravě, zákoně č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, byl již zakotven prvek umožňující pravidelnou valorizaci důchodů. V současnosti účinném zákoně o důchodovém pojištění je upraveno pravidlo poloautomatické valorizace. Důchody byly zvyšovány prostřednictvím nařízení vlády a od roku 2011 vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí.⁸⁴

Poslední valorizace proběhla vyhláškou č. 296/2013 Sb.⁸⁵, s účinností od 1. 1. 2014. U všech druhů důchodů se zvýšila základní výměra o 10 Kč měsíčně a procentní výměra o 0,4 % procentní výměry důchodu.

⁸³ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 98.

⁸⁴ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 177-178.

⁸⁵ Vyhláška č. 296 ze dne 19. září 2013, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2014 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2014 a o zvýšení důchodů pro rok 2014. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 113, s. 3315. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6499>>

Pro zvyšování důchodů jsou stanovena přesná pravidla v ustanovení § 67 a násl. ZoDP. Důvodem pro valorizaci a kritériem pro stanovení výše zvýšení důchodu, je úhrn spotřebitelských cen a růst mezd. Tímto je vyloučena možnost úvahy, zda bude zvýšení stanoveno nebo ne. Valorizace se provádí v pravidelném nebo mimořádném termínu. Pravidelný termín je vždy v lednu každého kalendářního roku a ke zvýšení dochází v částce důchodu splatné v lednu. V pravidelném termínu se zvyšuje vždy základní i procentní výměra důchodu. Mimořádný termín je stanoven v případě, kdy růst cen dosáhl alespoň pěti procent. Dochází při něm ke zvýšení pouze procentní výměry důchodu. Po dobu existence mimořádné valorizace v právním řádu ČR byla provedena pouze jednou v roce 2008.⁸⁶

Základní výměra důchodu je zvyšována do té míry, aby vždy činila 9 % průměrné mzdy. Při zvyšování důchodu v pravidelném termínu má vždy přednost zvýšení základní výměry před procentní. Důchody nelze zvyšovat o více ani méně než určují pravidla pro jejich valorizaci.⁸⁷

4.6. Výplata dávek důchodového pojištění

Dávky důchodového pojištění jsou vypláceny příjemci. Jako příjemce důchodu upravuje ustanovení § 64 odst. 1 ZoDP oprávněného, jeho zákonného zástupce, opatrovníka nebo zvláštního příjemce. Příjemce může požádat plátce dávky, aby byl jeho důchod vyplácen na účet manžela (manželky), pokud má také poživatel důchodu k účtu dispoziční právo. Podmínky pro hotovostní výplatu do rukou manžela stanovuje držitel poštovní licence, tj. Česká pošta. Manželé musí žít ve společné domácnosti a příjemce důchodu předem manžela z výplaty důchodu písemně nevyločil.

Důchod se vyplácí zákonnému zástupci nebo opatrovníkovi nejčastěji u osob s omezenou svéprávností. Zákonné zastoupení vzniká buď přímo ze zákona nebo na základě rozhodnutí soudu či správního orgánu. Zvláštní příjemce může být oprávněnému ustanoven z taxativních důvodů uvedených v zákoně č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Jedná se o občana určeného rozhodnutím obecního úřadu. V odůvodněných případech může být ustanovena i právnická osoba. Důvod pro ustanovení nastává v případech, kdy je zřejmé, že by

⁸⁶ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 178-179.

⁸⁷ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 98-99.

oprávněný důchod nevyužil k účelu, ke kterému má sloužit, byly by poškozeny zájmy vyživovaných osob nebo oprávněný není schopen výplatu přijímat. Zvláštní příjemce přijímá důchod za oprávněného a nakládá s ním dle jeho pokynů. Do jednoho měsíce musí písemně vyúčtovat, jak bylo naloženo s dávkou důchodového pojištění. Jeho činnost podléhá doзору oprávněného i obecního úřadu, který jej ustanovil. Zákonný zástupce, opatrovník a zvláštní příjemce mají povinnost použít dávku pouze ve prospěch oprávněného a osob, k nimž má vyživovací povinnost.⁸⁸

Výplata důchodu probíhá předem, v pravidelných měsíčních intervalech určených plátcem dávky. Příjemce může zvolit, zda bude výplata probíhat v hotovosti prostřednictvím České pošty nebo poukazáním na účet u banky nebo spořitelního či úvěrního družstva v ČR. Výplata důchodu do ciziny je také možná, ale provádí se zpětně a nejvýše v tříměsíčních lhůtách. Pokud byl důchod vyplacen neoprávněně nebo ve vyšší částce, než byl přiznán, má plátcem dávky nárok na vrácení nesprávně vyplacené částky do 5 let od provedené výplaty. Nárok na výplatu zaniká také uplynutím pěti let ode dne, za který důchod nebo jeho část náleží.⁸⁹

4.7. Nárok na invalidní důchod při výdělečné činnosti

Výdělečná činnost pojištěnce nemá vliv na výplatu invalidního důchodu, ani jeho výši. Znamená to, že nárok na invalidní důchod nezaniká při souběhu s příjmem z výdělečné činnosti, bez ohledu na výši příjmu nebo rozsah pracovního úvazku. Výdělečná činnost poživitele invalidního důchodu jakéhokoli stupně není zakázána ani omezována.⁹⁰ Osoby pobírající invalidní důchod jsou tudíž omezovány pouze svým nepříznivým zdravotním stavem. U všech stupňů invalidity je výdělečná činnost možná a vítaná v rozsahu zachovaného pracovního potenciálu.

4.7.1. Zcela mimořádné podmínky

Při přiznání invalidity třetího stupně, tj. poklesu pracovní schopnosti nejméně o 70 %, musí posudkový lékař v rámci svého posudku zdravotního stavu pojištěnce určit, zda je pojištěnec schopen výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek.

⁸⁸ ANDERLE, Martin. Příjemcem důchodu je jiná osoba než oprávněná. *Národní pojištění*. 2012, č. 12. s. 9-12.

⁸⁹ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 254.

⁹⁰ PŘIB, Jan; KEPKOVÁ, Michaela aj. *Průvodce sociálními dávkami 2011: (stav platný k 1.1.2011)*. 1. vyd. Praha : BMSS-Start, 2011. s. 33.

Jako takové podmínky jsou ve vyhlášce č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity označeny: zásadní úprava pracovních podmínek, pořízení a využívání zvláštního vybavení pracoviště, zvláštní úpravy stávajících strojů a nástrojů, používání zvláštních pracovních pomůcek a každodenní podpora nebo pomoc na pracovišti formou předčitatelských služeb, tlumočnických služeb nebo pracovní asistence. Z toho vyplývá, že pojištěnci s těžkou poruchou pohybového či smyslového ústrojí budou nadále uznáváni invalidními ve třetím stupni, ale s přiznáním schopnosti pracovat za zcela mimořádných podmínek.⁹¹

4.8. *Převedení plných a částečných invalidních důchodů do současné právní úpravy*

V souvislosti se změnou právní úpravy invalidity a invalidních důchodů zákonem č. 306/2008 Sb., musel být upraven i přechod do nové třístupňové soustavy invalidity, a z ní se odvíjející jednotné kategorie invalidního důchodu odstupňované podle uznaného stupně invalidity.

Plná invalidita se od 1. 1. 2010 považuje za invaliditu třetího stupně. Částečná invalidita se transformuje v invaliditu druhého stupně, byl-li jejím důvodem pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti nejméně o 50 %. Ve zbylých případech, kdy pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti byl určen v rozmezí od 33 % do 49 %, převádí se v invaliditu prvního stupně. Stejným způsobem došlo k přeměně u vyplácených plných a částečných invalidních důchodů.⁹²

Přechodná ustanovení této novely upravují i postup při první kontrolní lékařské prohlídce po roce 2009. Při této prohlídce může dojít k situaci, že je zjištěn takový zdravotní stav pojištěnce, jenž může znamenat změnu stupně invalidity. Taková změna má za následek snížení nebo zvýšení výše invalidního důchodu. Je-li rozhodnuto o snížení výše invalidního důchodu, dojde k němu až od třinácté splátky tohoto důchodu po předmětné prohlídce. Pokud ovšem pojištěnec pobíral částečný invalidní důchod

⁹¹ WERNEROVÁ, Julie. K vyhlášce o posuzování invalidity. *Národní pojištění*. 2009, č. 12. s. 24-25.

⁹² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 171-172.

a mělo by na základě posouzení stavu dojít k snížení jeho výše, náleží pojištěnci důchod v dosavadní výši.⁹³

⁹³ Zákon č. 306 ze dne 17. července 2008, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Čl. II bod 13. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2008, částka 99, s. 4569. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5340>>

5. Posuzování zdravotního stavu

Posuzování zdravotního stavu je nedílnou součástí rozhodování o přiznání dávky invalidního důchodu. Invaliditu a změnu jejího stupně posuzují v rámci zjišťovacích a kontrolních prohlídek lékaři lékařské posudkové služby. Rozlišují se tedy dva druhy lékařských prohlídek. V rámci zjišťovací prohlídky se prověří, zda jsou splněny podmínky pro uznání invalidity určitého stupně. Kontrolní prohlídka slouží k ověření, jestli invalidita stanovená zjišťovací prohlídkou nadále trvá nebo došlo ke zlepšení / zhoršení zdravotního stavu. Kromě stanovení stupně invalidity, musí lékař také posoudit, zda je dlouhodobý nepříznivý stav následkem pracovního úrazu, nemoci z povolání či jiné příčiny. V zásadě je k posouzení místně příslušná OSSZ dle trvalého pobytu posuzovaného občana.⁹⁴

5.1. Lékařská posudková služba

Ve většině sociálních systémů evropských států je pojmána lékařská posudková služba jako odborná profesní činnost, ovšem bez jednotného modelu. Obecně se jedná o orgány veřejné správy specializované profesně obsazené, jejichž rozhodování je zpravidla samostatné, nezávislé a má určitou váhu.⁹⁵ Posuzování zdravotního stavu, ovšem na základě dané právní úpravy a typu sociálního systému, mohou provádět také například lékaři revizní, úřední, důvěrní, lékaři pokladen, závodní či posudkoví.

K posuzování zdravotního stavu dochází v pojistných i nepojistných systémech sociálního zabezpečení. Částečně tuto činnost vykonávají ošetřující lékaři, zejména v rámci nemocenského pojištění (posuzování dočasné pracovní neschopnosti), ale také ji vykonávají posudkoví lékaři okresních správ sociálního zabezpečení, jako tzv. prvoinstanční posudkovou službu (tedy v rámci rezortu ministerstva práce a sociálních věcí a nikoli rezortu zdravotnictví).⁹⁶

⁹⁴ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 167.

⁹⁵ TOMEŠ, Igor; KOLDINSKÁ, Kristina. *Právní a organizační aspekty posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodnář, 2011. s. 13.

⁹⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. LPS a její funkce v systému sociální zabezpečení v České republice – 1.část. *Národní pojištění*. 2013, č. 4. s. 29-30.

Posuzování zdravotního stavu je specializovaný lékařský obor, který mohou vykonávat pouze kvalifikovaní odborníci, splňující předpoklady uvedené v zákoně č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta. Pro výkon posudkové činnosti musí lékař kromě získání atestace v základním oboru, splnit také nástavbovou atestaci. Náročnost tohoto oboru, spočívá především v nutnosti spojit klinické zkušenosti lékaře s právními informacemi, nezbytnými k posouzení zdravotního stavu pro přiznání nároku na dávku. Posudkový lékař musí spolupracovat s odborníky ze všech medicínských oborů.

5.1.1. Kompetence LPS v důchodovém pojištění

Kompetence lékařské posudkové služby v rámci důchodového pojištění má zakotvení v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a), b) zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení⁹⁷. Na základě tohoto ustanovení OSSZ svými posudkovými lékaři posuzují:

- invaliditu a změnu stupně invalidity,
- dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav dítěte a jeho neschopnost vykonávat z důvodu tohoto zdravotního stavu výdělečnou činnost.

V určitých případech může zdravotní stav posuzovat i jiný orgán. Česká správa sociálního zabezpečení v řízení o námitkách nebo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, prostřednictvím posudkových komisí při přezkumném řízení soudním v rámci správního soudnictví. Posudkové komise jsou nejméně tříčlenné a jejich členy jsou posudkový lékař, tajemník a odborní lékaři jednotlivých medicínských oborů.⁹⁸

5.2. Vyhláška o posuzování invalidity

Vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity, která nahradila původní vyhlášku č. 284/1995 Sb., stanoví náležitosti posudku o invaliditě, upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity a v příloze stanoví procentní míry poklesu

⁹⁷ Zákon č. 582 ze dne 17. prosince 1991, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1991, částka 111, s. 2890-2919. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2523>>

⁹⁸ LANGER, Radim. Kompetence lékařské posudkové služby v sociální oblasti. *Práce a mzda*. 2013, č. 4. s. 27.

pracovní schopnosti.⁹⁹ Příloha vyhlášky se dělí na 15 kapitol, obsahujících různá zdravotní postižení a u každé diagnózy je uvedena procentní míra poklesu pracovní schopnosti. Při stanovení procentní míry rozhoduje funkční postižení vyplývající z diagnóz, které nejvíce omezuje posuzovanou osobu ve výkonu pracovní činnosti.¹⁰⁰

Vyhláška ovšem nemůže vyjmenovávat všechna existující zdravotní postižení. Proto v případě, kdy zdravotní postižení ovlivňující pracovní schopnost není obsaženo v příloze vyhlášky, stanoví se míra poklesu podle zdravotního postižení, které se mu svým funkčním dopadem nejvíce přibližuje. Je-li pracovní schopnost pojištěnce snížena více zdravotními postiženími, jejich procentní míry se nesčítají, ale stanoví se podle toho zdravotního postižení, které má na pokles pracovní schopnosti nejvýznamnější vliv.¹⁰¹

Ve vyhlášce je také upravena možnost zvýšení a snížení krajních hranic procentní míry za určitých situací. Posudkovému lékaři je tak umožněno stanovit procentní míru značně individuálně ke konkrétnímu případu posuzované osoby.

Zvýšení horní hranice až o 10 procentních bodů je možné v případě:

1. je-li příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pojištěnce více zdravotních postižení, a v důsledku tohoto je pokles pracovní schopnosti větší nebo
2. má-li zdravotní postižení takový vliv na jeho schopnost využívat dosažené vzdělání, zkušenosti a znalosti, na schopnost pokračovat v předchozí výdělečné činnosti nebo na schopnost rekvalifikace, že jeho pokles pracovní schopnosti je větší.

Snížení dolní hranice až o 10 procentních bodů provádí posudkový orgán, pokud:

1. dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav pojištěnce nemá vliv, popřípadě má jen nepodstatný vliv na schopnost využívat dosažené vzdělání, zkušenosti

⁹⁹ Vyhláška č. 359 ze dne 9. října 2009, kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 113, s. 5014-5105. Dostupný také z WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5578>>

¹⁰⁰ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 119.

¹⁰¹ WERNEROVÁ, Julie. K vyhlášce o posuzování invalidity. *Národní pojištění*. 2009, č. 12. s. 23.

a znalosti a dále na schopnost pokračovat v předchozí výdělečné činnosti. Proto je pokles pracovní schopnosti menší.

2. dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav pojištěnce je stabilizovaný nebo pojištěnec je adaptován na své zdravotní postižení a v důsledku tohoto je pokles pracovní schopnosti menší.¹⁰²

Při posuzování poklesu pracovní schopnosti se vychází především ze zdravotního stavu posuzované osoby a její zdravotnické dokumentace. V úvahu se ovšem musí brát i další okolnosti uvedené v ustanovení § 39 odst. 4 ZoDP. Mezi tyto okolnosti patří stabilizovanost zdravotního stavu, adaptace na zdravotní postižení, schopnost rekvalifikace, schopnost využití zachovaného pracovního potenciálu při invaliditě I. a II. stupně a schopnost výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek u invalidity III. stupně.

Dle judikatury (např. viz. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2012, sp. zn. 3 Ads 161/2011) může být důvodem zániku nároku na invalidní důchod nebo snížení stupně invalidity, nejen zlepšení zdravotního stavu, ale i stabilizace dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Zejména, pokud je stabilizace zdravotního stavu spojená s adaptací člověka na život se zdravotním postižením, což může znamenat obnovení pracovní schopnosti v dostatečném rozsahu.

5.3. Posudek

Cílem činnosti posudkových lékařů je vydání posudku o zdravotním stavu, jenž slouží jako podklad při rozhodování v systému sociálního zabezpečení, zda bude dávka přiznána či nikoli. Posudek ovšem může sloužit i jako podklad při rozhodování o jiných skutečnostech, např. o průkazech pro osoby se zdravotním postižením. Posouzení není pro jednotlivé systémy stejné a lékař se vždy musí řídit posudkovými kritérii stanovenými právními předpisy. Posudek zakládající nárok na přiznání jedné dávky nemusí zakládat nárok na přiznání i jiné dávky. Pro každé zdravotní postižení se musí posoudit funkční dopad v subsystému, pro který je vypracován posudek.

¹⁰² Vyhláška č. 359 ze dne 9. října 2009, kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku i invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity), § 3, § 4. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 113, s. 5014. Dostupný také z WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5578>>

Na druhou stranu zde vyvstává otázka, zda je v souladu s principy a právním řádem, aby v některých případech (především v systému sociálního pojištění) vydával posudek stejný orgán, který následně rozhoduje o dávce. Mohlo by zde být ohroženo právo na spravedlivý proces a právo na nezávislé posouzení rozhodných skutečností. Nicméně s ohledem na to, že vydaný posudek je pouze podkladem při rozhodování a není v něm obsaženo konečné rozhodnutí, je tento postup přijatelný v souladu se zásadami správního práva.¹⁰³

Cílem lékaře při posuzování by mělo být zjištění objektivního zdravotního stavu osoby ve všech souvislostech, a to nejen z diagnostického hlediska, ale také případný budoucí vývoj stavu. Podklady, z nichž posudkový lékař vychází při vydávání posudku, jsou proto zprávy dalších odborníků z medicínských oblastí.¹⁰⁴

5.3.1. Náležitosti posudku

Posudek o invaliditě obsahuje kromě obligatorních náležitostí, jako je označení orgánu, který zdravotní stav posuzuje, nacionalů posuzovaného pojištěnce či účelu posouzení, také především výsledek posouzení, na nějž navazuje jeho odůvodnění. Tento výsledek musí stanovit:

- zda jde o dlouhodobě nepříznivý stav – pokud by posudkový lékař nedošel k závěru, že nepříznivý zdravotní stav pojištěnce trvá déle než 1 rok nebo dle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok, bylo by posouzení ukončeno závěrem, že se nejedná o žádný stupeň invalidity,
- procentní míru poklesu pracovní schopnosti,
- stupeň invalidity,
- den vzniku, den změny stupně nebo den zániku invalidity – přesné stanovení vzniku invalidity má zásadní význam pro splnění další podmínky přiznání invalidního důchodu – doby pojištění. Nelze – li datum stanovit přesně nebo alespoň s vyšší mírou jistoty, musí být zdůvodněno,

¹⁰³ TOMĚŠ, Igor; KOLDINSKÁ, Kristina. *Právní a organizační aspekty posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodnář, 2011. s. 30.

¹⁰⁴ ARNOLDOVÁ, Anna. LPS a její funkce v systému sociální zabezpečení v České republice – 1.část. *Národní pojištění*. 2013, č. 4. s. 29.

z jakého důvodu nelze stanovit časové období ani přibližné. Vznikala-li invalidita postupně, určí se den, kdy byla její existence zcela nepochybná.

- u míry poklesu 35 – 69 % pracovní schopnosti, zda je pojištěnec schopen při využití zachované pracovní schopnosti:
 - vykonávat po vzniku invalidity I. nebo II. stupně výdělečnou činnost jen s podstatně menšími nároky na tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti, kvalifikaci, nebo v podstatně menším rozsahu a intenzitě,
 - rekvalifikace na jiný druh výdělečné činnosti, pokud není schopen využít dosažené vzdělání, zkušenosti nebo pokračovat v předchozí výdělečné činnosti,
- u míry poklesu 70 % a více: schopnost výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek,
- dobu platnosti posudku, s ohledem na zdravotní stav a jeho předpokládaný vývoj, případně jiné rozhodné skutečnosti. V některých případech může být stanovena na dlouhou dobu, eventuálně trvale.¹⁰⁵

Lékařský posudek má povahu odborného posudku (nejedná se o správní rozhodnutí ani individuální správní akt) a je tedy důkazem ve správním řízení. Posudek nemá bezprostřední právní závaznost a nezakládá, nemění ani neruší práva a povinnosti fyzických osob. Nelze jej přímo napadnout opravným prostředkem, ale pouze prostřednictvím opravného prostředku podaného proti rozhodnutí vydaného na jeho základě.¹⁰⁶

Základní lhůta pro vydání posudku je v systému důchodového pojištění 45 dnů. Nicméně tato lhůta může být předem stanovena delší nebo prodloužena, brání-li vydání ve lhůtě závažné důvody. ČSSZ i MPSV mají na vydání posudku lhůtu 60 dnů.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Vyhláška č. 359 ze dne 9. října 2009, kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku i invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity), § 7. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 113, s. 5015. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5578>>

¹⁰⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. LPS a její funkce v systému sociální zabezpečení v České republice – 3.část. *Národní pojištění*. 2013, č. 6. s. 23.

¹⁰⁷ *Posuzování zdravotního stavu pro účely jednotlivých sociálních systémů od 1. 1. 2014* [online]. Praha : MPSV, 2013. s. 2. [cit. 2014-03-29]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16982/posuzovani_zdravi_2014.pdf>

6. Řízení v důchodovém pojištění

6.1. Organizace důchodového pojištění

Organizační uspořádání důchodového pojištění je zakotveno v části druhé zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Důchodové pojištění provádí orgány státní správy – Ministerstvo práce a sociálních věcí, dále Ministerstva vnitra, spravedlnosti a obrany, Česká správa sociálního zabezpečení a okresní správy sociálního zabezpečení.

6.1.1. Ministerstvo práce a sociálních věcí a další ministerstva

Ministerstvo práce a sociálních věcí je vrcholným orgánem sociálního zabezpečení. Mezi jeho základní úkoly patří řízení a kontrola výkonu státní správy v důchodovém pojištění, řízení ČSSZ, a dále má funkci normotvornou a organizační. Neméně důležitou pravomocí je také posuzování zdravotního stavu v přezkumném řízení prostřednictvím posudkových komisí. Ministr má pravomoc odstranit tvrdosti zákona v určitých případech při provádění důchodového pojištění, nebo tímto úkolem pověřit správy sociálního zabezpečení.¹⁰⁸

V souvislosti s povinností MPSV posuzovat zdravotní stav v přezkumném řízení, nastává otázka, zda je v souladu s právním řádem, právem na spravedlivý proces a zásadou rovnosti stran, aby v řízení před správním soudem MPSV posuzovalo zdravotní stav osoby a zároveň bylo jednou ze stran sporu. Na základě ustálené judikatury není důvod k pochybnostem o objektivitě posudkových komisí. Neutrannost je zaručena složením komisí, kdy členy jsou nejen zaměstnanci MPSV, ale hlavně odborní lékaři z jednotlivých medicínských oborů (viz. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 6 Ads 148/2012).

Ministerstva vnitra, spravedlnosti a obrany jako služební orgány, namísto ČSSZ a OSSZ, provádí, řídí a kontrolují důchodové pojištění pro příslušníky bezpečnostních sborů. Tuto pravomoc vykonává ministerstvo vnitra pro příslušníky Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR, Bezpečnostní informační služby, Generální inspekce bezpečnostních sborů a Úřadu pro zahraniční styky a informace. U ministerstva spravedlnosti se jedná o příslušníky Vězeňské služby ČR

¹⁰⁸ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 252.

a u ministerstva obrany o vojáky z povolání. Orgány ministerstev rozhodují o dávkách důchodového pojištění a provádějí jejich výplatu, jestliže jejich výše uvedení příslušníci splní stanovené podmínky, např. délku služby.¹⁰⁹

6.1.2. Česká správa sociálního zabezpečení

Česká správa sociálního zabezpečení je specializovaný orgán státní správy s celostátní působností, podřízený MPSV. Věcnou působnost vykonává v oblasti důchodového a nemocenského pojištění. V současné podobě vznikla v roce 1990 a skládá se z ústředí v Praze a regionálních pracovišť. V čele orgánu je ústřední ředitel, jmenovaný ministrem práce a sociálních věcí. Součástí je lékařská posudková služba, která posuzuje zdravotní stav pojištěnců v řízení o námitkách. Mezi hlavní funkce ČSSZ patří rozhodování o nárocích na dávku a jejich výplata, vrácení přeplatku na dávce důchodového pojištění, odvolání a odstranění tvrdosti zákona. Dalšími funkcemi jsou řízení a kontrola OSSZ, vedení registru pojištěnců důchodového pojištění aj.¹¹⁰

6.1.3. Okresní správa sociálního zabezpečení

Okresní správy sociálního zabezpečení jsou správními úřady s určenou místní územní působností. Zřizují se pro obvody, které jsou shodné s územními obvody okresů. Pro území hlavního města Prahy je zřízena Pražská správa sociálního zabezpečení a pro území Brna Městská správa sociálního zabezpečení. V čele každého úřadu je ředitel, jmenovaný ústředním ředitelem ČSSZ. Mezi základní úkoly OSSZ v důchodovém pojištění patří sepisování žádostí o dávky a posuzování zdravotního stavu pojištěnců prostřednictvím lékařů OSSZ. Dalšími pravomocemi jsou např. vybírání pojistného, včetně záloh, vymáhání pohledávek na pojistném a penále, rozhodování o odstranění tvrdosti zákona i prvostupňové rozhodování o účasti na důchodovém pojištění ve sporných případech.¹¹¹

6.2. Řízení ve věcech důchodového pojištění

Procesní úprava rozhodování ve věcech důchodového pojištění je upravena v části šesté, hlavě druhé, zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. V rámci důchodového pojištění zákon upravuje několik druhů řízení: řízení o přiznání dávky, řízení o změně poskytování nebo výše již přiznané dávky,

¹⁰⁹ ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. s. 125-126.

¹¹⁰ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 252-253.

¹¹¹ Tamtéž, s. 253.

řízení o přeměně invalidního důchodu na starobní důchod a řízení o odstranění tvrdosti zákona. Tato řízení mohou být zahájena buď na základě zásady dispoziční, nebo oficiality. Řízení o důchodech je řízením správním.¹¹²

6.2.1. Zahájení řízení

Řízení o přiznání dávky je zahájeno na základě písemné žádosti oprávněné osoby na předepsaném tiskopise. Žádosti o přiznání důchodu sepisují s občany okresní správy sociálního zabezpečení dle trvalého bydliště žadatele. OSSZ má povinnost sepsat takovou žádost, i když se jeví zcela očividným, že žadatel nemá na dávku z důchodového pojištění nárok. Za den uplatnění nároku se považuje den, kdy se oprávněná osoba poprvé obrátila na příslušný úřad s žádostí o jeho přiznání. Žádost o přiznání důchodu podává ve většině případů žadatel sám. Pokud občan nemůže vzhledem ke svému zdravotnímu stavu podat žádost sám, může ji za něj, s jeho souhlasem a potvrzením lékaře, podat jeho rodinní příslušníci. Žádost může být podána nejdříve čtyři měsíce přede dnem, od kterého žádá občan dávku přiznat. Zahájení řízení brání překážka litispendence, tzn., aby v téže věci probíhalo jiné řízení.¹¹³

Výjimkou ze zásady dispoziční je **řízení o změně poskytování důchodu nebo změně výše již přiznané dávky** důchodového pojištění, kde se řízení zahajuje i z úřední povinnosti. Zahájení takového řízení se zpravidla neoznamuje účastníkům. Důvodem pro zahájení tohoto řízení může být odnětí dávky, její zvýšení či snížení, zastavení nebo obnova výplaty, přiznání dávky, byla-li neprávem odepřena nebo přiznána od pozdějšího data, než od jakého náleží a vrácení přeplatku na dávce.

Řízení o přeměně invalidního důchodu na starobní důchod se zahajuje vždy z moci úřední při dosažení pojištěnce 65 let věku nebo důchodového věku, je-li důchodový věk vyšší než 65 let.

Zahájení **řízení o odstranění tvrdosti zákona** je možné pouze na základě písemné a odůvodněné žádosti osoby, která se cítí být použitím určitých právních

¹¹² Zákon č. 582 ze dne 17. prosince 1991, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, § 81. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1991, částka 111, s. 2910. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2523>>

¹¹³ KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. s. 252-253.

ustanovení na svůj konkrétní případ dotčena. Na toto řízení se nevztahují obecné předpisy o správním řízení a je vyloučeno ze soudního přezkumu.

Zvláště upravena je v řízení o přiznání nároku na invalidní důchod možnost řízení přerušit a zastavit, pokud žadatel nevykazuje dostatečnou součinnost. Jedná se primárně o situaci, kdy se žadatel nepodrobí lékařskému vyšetření zdravotního stavu, nepředloží lékařské zprávy a nálezy ošetřujících lékařů nebo nesdělí další požadované údaje na žádost orgánu důchodového pojištění.¹¹⁴

6.2.2. Důkazní řízení

Provádění důkazů se řídí obecnou úpravou na základě zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. Při hodnocení důkazů se uplatňuje zásada volného hodnocení důkazů. Nejčastějším důkazním prostředkem v řízeních týkajících se důchodového pojištění jsou listiny (např. mzdové listy, evidenční listy, účetní záznamy). V případě, kdy není možné dokázat určitou skutečnost listinným důkazem, je možné ji hodnověrně prokázat i jinak.¹¹⁵

6.2.3. Rozhodnutí

O žádosti o přiznání dávky důchodového pojištění rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení. Výjimku tvoří orgány provádějící důchodové pojištění pro příslušníky ozbrojených sil. Rozhodnutí musí splňovat náležitosti kladené správním řádem, s důrazem na odůvodnění rozhodnutí o invalidním důchodu, kde musí být uvedeno: o jaký stupeň invalidity se jedná, den vzniku invalidity nebo den, od něhož došlo ke změně stupně invalidity, procentní míru poklesu pracovní schopnosti pojištěnce a činí-li pokles pracovní schopnosti alespoň 70 %, též údaj o tom, zda je pojištěnec schopen výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek, označení orgánu, který posoudil zdravotní stav a pracovní schopnost pojištěnce, datum tohoto posouzení a zda se jedná o pracovní úraz nebo nemoc z povolání. V rozhodnutí musí být dále obsaženo poučení o možnosti podání námitek jako opravného prostředku. Rozhodnutí musí být vydáno nejpozději do 90 dnů od zahájení řízení.

¹¹⁴ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 261-263.

¹¹⁵ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 267.

Výplatu přiznané dávky provádí také ČSSZ. U hromadného zvýšení vyplácených důchodů na základě valorizační vyhlášky ministerstva se nevydává písemné rozhodnutí, ale pouze se písemně rozesílá oznámení. Písemně je možné do 60 dnů požádat o vydání rozhodnutí o zvýšení důchodu. Rozhodnutí se doručuje do vlastních rukou.¹¹⁶

6.2.4. Opravné prostředky

Řádným opravným prostředkem v řízení ve věcech důchodového pojištění jsou námitky. Proti rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení může účastník řízení podat písemné námitky do 30 dnů od jeho oznámení účastníkům. Námitky se podávají u orgánu, který napadené rozhodnutí vydal, ale je možné je podat u jakékoli OSSZ, a ta je neprodleně postoupí ČSSZ.

Při posuzování námitek se neuplatní suspenzivní (výjimkou je řízení o přeplatku na důchodu) ani devolutivní účinek. Z důvodu neuplatnění devolutivního účinku, nerozhoduje o námitkách orgán vyššího stupně, jako je tomu u odvolání, ale stejný orgán, který vydal napadené rozhodnutí. Aby byla zachována garantovaná míra nezávislosti, musí být řízení o námitkách vedeno odděleně od rozhodování v prvním stupni a nesmí se na něm podílet, ani rozhodovat stejné osoby. Při rozhodování se postupuje dle režimu plné apelace, tzn. že orgán rozhodující o námitce není vázán podanými námitkami, ale posuzuje napadené rozhodnutí v plném rozsahu. ČSSZ rozhoduje o námitkách dle lhůt uvedených v ustanovení § 71 SpŘ, tj. bezodkladně, nejpozději do 30 dnů od doručení. Je-li k rozhodnutí potřeba posouzení zdravotního stavu, prodlužuje se tato lhůta o 60 dnů. Možnosti ČSSZ, jak rozhodnout o námitkách jsou následující: napadené rozhodnutí se zcela nebo zčásti zruší, změní nebo námitky zamítne a napadené rozhodnutí potvrdí.¹¹⁷

Proti rozhodnutí o námitkách již nelze podat znovu námitky, ani jiný řádný opravný prostředek, a proto rozhodnutí nabývá právní moci oznámením. Uplatnění námitek je podmínkou pro případné podání správní žaloby. Žalobu lze podat do 2 měsíců od doručení rozhodnutí.

¹¹⁶ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Linde, 2013. s. 262-263.

¹¹⁷ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. s. 268-269.

Ve správním soudnictví se postupuje podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. V prvním stupni rozhoduje krajský soud s místní příslušností dle trvalého pobytu účastníka. Pro přezkumné řízení posoudí zdravotní stav občana posudková komise MPSV. Pokud by byl posudek nejasný nebo nepřesvědčivý, může soud rozhodnout o vypracování posudku soudním znalcem nebo kolektivním znaleckým orgánem (např. viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 92/95¹¹⁸). Soud nemůže změnit rozhodnutí orgánu důchodového pojištění ani důchod přiznat. Rozhodnutí buď potvrdí, nebo zruší a vrátí k vydání nového rozhodnutí. V případě, kdy orgán důchodového pojištění musí vydat nové rozhodnutí, je vázán právním názorem soudu. Proti rozhodnutí krajského soudu je možné dle ustanovení § 102 a násl. SŘS ve stanovených případech podat kasační stížnost do 2 týdnů k Nejvyššímu správnímu soudu.¹¹⁹

¹¹⁸ Celé znění nálezu Ústavního soudu v příloze č.7.

¹¹⁹ BANZETOVÁ, Eva. *Průvodce: důchodovým pojištěním, nemocenským pojištěním a pojistným na sociální zabezpečení, zdravotním pojištěním, změnami zákona o dani z příjmu, změnami zákona o DPH, změnami zákona o dani z nemovitostí a změnami zákona o dani z převodu nemovitostí, cestovními náhradami, sociálními dávkami: v roce 2013*. Praha : BMSS-Start, 2013. s. 33.

7. Právní úprava důchodového pojištění se zaměřením na invalidní důchody ve vybraných státech Evropské unie

7.1. Slovenská republika

Na Slovensku, stejně jako ve většině postkomunistických zemí východní a střední Evropy, bylo nutné po pádu totalitního režimu přistoupit k reformě důchodového pojištění. Průběžné financování důchodů pouze z jednoho státního pilíře znamenalo narůstající deficit. V roce 2003 vláda SR přijala Zásady důchodové reformy a byl vytvořen důchodový systém stojící na 3 pilířích:

- I. pilíř – povinný, průběžně financovaný, veřejně spravovaný (sociální pojištění)
- II. pilíř – povinný, kapitálově financovaný, soukromý (starobní důchodové spoření)
- III. pilíř – dobrovolný, kapitálově financovaný, soukromý (doplňkové důchodové spoření)¹²⁰

Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálním pojištění, upravuje nemocenské pojištění, důchodové pojištění (zahrnující starobní a invalidní pojištění), úrazové pojištění, garanční pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. Invalidní pojištění zajišťuje hmotné zabezpečení v případě poklesu pracovní schopnosti, v důsledku dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu a pro případ úmrtí. Osobní působnost zákona se nevztahuje na příslušníky tzv. silových resortů.¹²¹

Vznik právního nároku na invalidní důchod je podmíněn splněním zákonných podmínek. V prvním případě jsou zákonnými podmínkami invalidita, splnění potřebné doby účasti na důchodovém pojištění a doba vzniku invalidity (tzn. že ke dni vzniku nebyly splněny podmínky pro nárok na starobní důchod nebo nebyl přiznán předčasný

¹²⁰ KOLDINSKÁ, Kristína; ŠTEFKO, Martin. *Sociální reformy ve střední Evropě - cesta k novému modelu sociálního státu?*. 1. vyd. Praha : Auditorium, 2011, s. 191-192.

¹²¹ RYCHTÁŘOVÁ, Jana. Sociální pojištění v EU – Slovensko. *Důchodové pojištění. Národní pojištění*. 2011, č. 12. s. 11.

starobní důchod). Druhou možností je, že se pojištěnec stane invalidním v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.

Invalidita je definována dle práva SR jako dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, v důsledku kterého došlo k poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více jak 40 % v porovnání se zdravou fyzickou osobou a tento stav trvá déle než 1 rok. Míra poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost se určuje podle převládajícího zdravotního postižení, jehož seznam je obsažen v příloze zákona.¹²²

Od roku 2010 došlo ke změně a rozšíření doby účasti na důchodovém pojištění potřebné k přiznání nároku na dávku. Doba pojištění se posuzuje za celé období, bez ohledu, kdy invalidita vznikla.

Věk pojištěnce	Doba pojištění
do 20 let	méně než 1 rok
20 – 24 let	nejméně 1 rok
24 – 28 let	nejméně 2 roky
28 - 34 let	nejméně 5 let
34 - 40 let	nejméně 8 let
40 - 45 let	nejméně 10 let
nad 45 let	nejméně 15 let

Doba pojištění se považuje vždy za splněnou v případech, kdy invalidita vznikla v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání, anebo se invalidní stala osoba, která byla v době vzniku invalidity nezaopatřeným dítětem nebo doktorandem v denní formě studia a nedovršila 26 let.

V právní úpravě invalidních důchodů Slovenské republiky se vyskytuje i možnost tzv. invalidity z mládí. Nárok na něj má osoba, která se stala invalidní před dosažením věku, kdy končí povinná školní docházka nebo v období, kdy je nezaopatřeným dítětem. Na tento důchod má nárok ode dne dovršení 18 let věku.

¹²² MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Poistný systém v Slovenskej republike s príkladmi*. 1. vyd. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 313.

Při výpočtu výše invalidního důchodu se rozlišuje, jak vysoký je pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost, buď v rozmezí 40 - 70 % nebo více než 70 %.¹²³

Sociální pojištění vykonává Sociální pojišťovna, která je veřejnoprávní institucí. Stát garantuje solventnost pojišťovny poskytováním finanční výpomoci. Orgány pojišťovny jsou generální ředitel, dozorčí rada a ředitel pobočky. Posuzování zdravotního stavu provádí posudkoví lékaři sociálního pojištění příslušné pobočky Sociální pojišťovny.¹²⁴

7.2. Rumunsko

Rumunský systém důchodového pojištění upravuje dávky pro případ stáří, invalidity a úmrtí. Osobní rozsah nezahrnuje advokáty, vojáky z povolání a příslušníky policie, jelikož se na ně vztahuje speciální úprava.¹²⁵

Invalidní pojištění poskytuje ochranu v případě částečné nebo plné ztráty výdělečné schopnosti pojištěnce. Tato částečná ztráta musí činit alespoň 50%. Právní úprava v Rumunsku rozlišuje tři stupně invalidity. První stupeň znamená úplnou ztrátu pracovní schopnosti, kdy osoba potřebuje stálou péči jiné osoby. Druhý stupeň také zahrnuje úplnou ztrátu pracovní schopnosti, ale osoba je v jiných ohledech samostatná. Při třetím stupni dosahuje ztráta pracovní schopnosti minimálně poloviny, přesto je osoba nadále schopná výdělečné činnosti. Určení stupně je rozhodující pro stanovení výše dávky.

Pro nárok na invalidní důchod je nutné splnit potřebnou dobu pojištění, odstupňovanou podle věku pojištěnce.¹²⁶

¹²³ MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Poistný systém v Slovenskej republike s príkladmi*. 1. vyd. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 315-318.

¹²⁴ STANEK, Vojtech aj. *Sociálna politika: teória a prax*. 2. vyd. Bratislava : Sprint dva, 2011, s. 20-21.

¹²⁵ TEREK, Adrián. Rumunský systém sociálneho poistenia I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 11. s. 14 [cit. 2014-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-112010/38866c>

¹²⁶ RYCHTÁŘOVÁ, Jana. Systémy sociálního zabezpečení v EU. Rumunsko. *Národní pojištění*. 2009, č. 6. s. 11.

Věk pojištěnce	Doba pojištění
do 25 let	5 let
25 – 31 let	8 let
31 – 37 let	11 let
37 - 43 let	14 let
43 - 49 let	18 let
49 - 55 let	22 let
nad 55 let	25 let

U osob, které se staly invalidními v důsledku pracovního úrazu, nemoci z povolání, úrazu v rámci vojenské služby, tuberkulózy, rakoviny, AIDS nebo účasti na revoluci v prosinci 1989, se potřebná doba účasti na důchodovém pojištění považuje za splněnou. V případě osob invalidních z jiných příčin, postačuje pro přiznání dávky splnění alespoň poloviny stanovené doby pojištění. Nicméně výše invalidního důchodu se tím samozřejmě úměrně snižuje.

Snížení pracovní schopnosti pojištěnce posuzují specializovaní lékaři Národního úřadu pro důchody a jiná práva ze sociálního pojištění.¹²⁷

7.3. *Bulharsko*

Invalidní důchod je v Bulharsku zakotven v Zákoníku sociálního pojištění, společně se starobním a pozůstalostními důchody, nemocenským, dávkami v mateřství a v případě pracovního úrazu. Povinně účastní pojištění jsou zaměstnanci pracující více než 5 dní nebo 40 hodin měsíčně. Do této skupiny se zahrnují i státní zaměstnanci, soudci, státní zástupci, vyšetřovatelé, soudní úředníci, vojáci a duchovenstvo. Zbylí zaměstnanci nejsou pojištěni pro případ nemoci, mateřství a nezaměstnanosti.¹²⁸

¹²⁷ TEREK, Adrián. Rumunský systém sociálneho poistenia I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 11. s. 14-15 [cit. 2014-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-112010/38866c>

¹²⁸ ZAČKA, Jakub. Systém sociálneho poistenia v Bulharsku I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 9. s. 14 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-092010/36804c>

Základní podmínkou pro přiznání invalidního důchodu je snížení výdělečné schopnosti pojištěnce o více než 50 %. Další podmínkou je splnění stanovené doby účasti na pojištění.

Věk pojištěnce	Doba pojištění
do 25 let	1 rok
do 30 let	3 roky
30 let a více	5 let

U pojištěnců mladších 20 let a zrakově postižených osob, které jsou zrakově postižené od narození nebo osleply před nástupem do zaměstnání, se doba pojištění považuje za splněnou. Stejně pravidlo platí i u invalidity způsobené nemocí z povolání či pracovního úrazu. Osoby hendikepované od narození a také osoby, jenž se staly invalidními před nástupem do zaměstnání, mají nárok na invalidní důchod, pokud hradí pojištění alespoň 1 rok. V případě, že pojištěnec nesplní ani minimální potřebnou dobu pojištění k přiznání invalidního důchodu, má nárok na příspěvek v invaliditě.¹²⁹

Výše invalidního důchodu se odvíjí od procentuální míry snížení pracovní schopnosti. Nejnižší možná částka je stanovena na 85 – 115 % minimálního starobního důchodu. Invalidní důchod se poskytuje do dosažení důchodového věku pojištěnce.¹³⁰

Kromě obecného, výše uvedeného tzv. invalidního důchodu z důvodu nemoci, upravuje bulharské právo i důchod pro civilní postižení, vojenský invalidní důchod a sociální invalidní důchod. Na důchod pro civilní postižení má nárok osoba, která se stala invalidní při plnění občanské povinnosti nebo náhodně při výkonu služebních povinností. Vojenská invalidita může nastat v důsledku onemocnění nebo zranění během vojenské služby nebo služby v rezervě. Na poslední zvláštní typ, sociální

¹²⁹ *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Bulharsku* [online]. Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. s. 15 [cit. 2014-06-04]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Bulgaria_cs.pdf>

¹³⁰ ZAČKA, Jakub. Systém sociálneho poistenia v Bulharsku II [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 10. s. 14-15 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-102010/38985c>

invalidní důchod, má nárok osoba nad 16 let s trvalým zdravotním postižením snižujícím pracovní schopnost o více než 71 %.¹³¹

Nositelem sociálního zabezpečení v Bulharsku je Národní institut sociálního pojištění, který také rozhoduje o přiznání dávky. Posuzování zdravotního stavu pojištěnců zajišťují lékařské expertní komise Ministerstva zdravotnictví.¹³²

7.4. Estonsko

Systém sociálního pojištění v Estonsku řídí Sociální pojišťovna a zahrnuje úpravu důchodů, hmotné nouze, nemocenského pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. V rámci důchodového pojištění je zakotveno několik druhů dávek: řádný starobní důchod, předčasný starobní důchod, odložený starobní důchod, starobní důchod za zvýhodněných podmínek, starobní důchod pro zvláštní hranice důchodového věku, národní důchod, pozůstalostní důchod a invalidní důchod.

Nárok na první druh estonského invalidního důchodu, z důvodu pracovní neschopnosti má osoba, u které je snížena pracovní schopnost nejméně o 40 % oproti zdravé fyzické osobě. Dávka může být přiznána osobě, která dosáhla alespoň 16 let a má trvalé bydliště v Estonsku. Invalidní důchod je vyplácen nejdéle do dosažení důchodového věku. Pokud má pojištěnec nárok zároveň na jinou dávku z důchodového pojištění, musí si vybrat, kterou upřednostní.

Doba účasti na pojištění, která je další podmínkou pro přiznání důchodu a odvíjí se od věku pojištěnce, je stanovena velmi detailně pro osoby od 16 až do 62 let. Osoba ve věku od 16 do 24 let nemusí být vůbec účastna pojištění před vznikem invalidity. Potřebná doba pojištění u dalších věkových skupin se zvyšuje o 1 rok za každé 3 roky věku až do 14 let účasti na pojištění.¹³³

Rozlišuje se úplná a částečná pracovní neschopnost. V prvním případě je pracovní schopnost osoby snížena o 100 % a osoba si není schopna zjistiť obživu v důsledku

¹³¹ Národní institut sociálního pojištění Bulharsko. *Důchody* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.noi.bg/pensions/grantpensions/422-pi>>

¹³² ZAČKA, Jakub. Systém sociálneho poistenia v Bulharsku II [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 10. s. 14-15 [cit. 2014-03-24]. Dostupný WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-102010/38985c>

¹³³ TEREK, Adrián. Systém sociálneho poistenia v Estónsku I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 4. s. 18-19 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-042010/33632c>

závažného postižení, způsobeného nemocí či úrazem. Na rozdíl od druhého případu, kdy je osoba schopna si zajistit živobytí, ale její schopnost výdělečné činnosti je omezena do té míry, že není schopna vykonávat obživu odpovídající jejím schopnostem a po dobu obecné pracovní doby.

Druhým typem invalidního důchodu je státní důchod na základě pracovní neschopnosti. Tato dávka může být přiznána osobě, které byla potvrzena snížená schopnost výdělečné činnosti nejméně o 40 %, ale nezískala potřebný počet let pojištění. Podmínkou je, aby daná osoba pobývala v Estonsku alespoň 1 rok před podáním žádosti o dávku a nedostávala důchod z jiného státu.¹³⁴

7.5. Litva

Důchodový systém v Litvě se skládá se ze dvou pilířů. V prvním pilíři, jenž je průběžně financován, jsou povinně pojištěny všechny zaměstnané osoby. Druhým pilířem je doplňkové pojištění, kde dochází k zhodnocování úspor v soukromých důchodových fondech. Nositelem povinného důchodového pojištění je Rada státního fondu sociálního pojištění.¹³⁵

Podmínky na invalidní důchod v Litvě splní osoba, které je stanovena snížená schopnost vykonávat výdělečnou činnost, v rozmezí od 45 – 100 % oproti zdravé fyzické osobě a získá potřebnou dobu pojištění. Rozhodnutí o snížení pracovní schopnosti a jejím rozsahu vydává Úřad pro posouzení míry invalidity a schopnosti výkonu práce při Ministerstvu sociálního zabezpečení a práce.

Systém invalidních důchodů rozlišuje 3 stupně invalidity dle procentuálně určené snížené pracovní schopnosti. Při stanovení procentní míry se vychází ze zdravotní, funkční a profesní způsobilosti a dalších kritérií. První stupeň značí plnou ztrátu pracovní schopnosti v rozmezí 75 – 100 %. Druhý stupeň označuje částečnou ztrátu pracovní schopnosti v rozmezí 60 – 70 %, stejně jako třetí stupeň, který je v rozmezí

¹³⁴ *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Estonsku* [online]. Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. s. 10 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Estonia_cs.pdf>

¹³⁵ TEREK, Adrián. Systém sociálneho poistenia v Litve I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 2. s. 16-17 [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-022010/31940c>

45 – 55 %. Invalidita u osob mladších 18 let je rozdělována na těžkou, střední a lehkou.¹³⁶

Potřebná doba pojištění závisí od věku pojištěnce v době vzniku invalidity. Litevská právní úprava zvláště stanovuje dobu pojištění pro nárok na částečný a plný invalidní důchod. Nejnižší potřebná doba je u pojištěnce do 22 let, který pro částečný invalidní důchod potřebuje nejméně 2 měsíce pojištění a pro plný invalidní důchod alespoň 1 rok pojištění. S přibývajícím věkem se zvyšuje i potřebná doba pojištění. Zvyšování doby pojištění je upraveno velice podrobně pro každý věk zvláště, až do věku 65 let. V případě, že žadatel o plný invalidní důchod splní dobu pojištění pouze na částečný důchod, přiznaný důchod se poměrně zkrátí.¹³⁷

Výše dávky závisí na několika faktorech: době účasti na pojištění, době mezi vznikem invalidity a důchodovým věkem a také na výši příjmu, z něhož bylo odváděno pojistné. Invalidní důchod se skládá ze dvou složek, základního a doplňkového důchodu. Nárok na doplňkový důchod má pojištěnec, který splnil minimální dobu sociálního pojištění na základě pracovní smlouvy (tzn. neplatil za ně pojištění stát).¹³⁸

¹³⁶ *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Litvě* [online]. Zaměstnanost. sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. s. 12 - 14 [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_cs.pdf>

¹³⁷ TEREK, Adrián. Systém sociálneho poistenia v Litve I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 2. s. 17 [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-022010/31940c>

¹³⁸ *Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Litvě* [online]. Zaměstnanost. sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. s. 12 - 14 [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_cs.pdf>

Závěr

V roce 2010 došlo k podstatné změně právní úpravy invalidních důchodů a posuzování invalidity. Předchozí plné a částečné invalidní důchody byly převedeny do jednoho invalidního důchodu, odvislého od zařazení procentní míry poklesu pracovní schopnosti do třístupňové soustavy invalidity. Pro přiznání nároku na invalidní důchod je nutné naplnění dvou základních podmínek. První podmínkou je splnění v zákoně stanovené potřebné doby účasti na důchodovém pojištění. Tato podmínka může být automaticky považována za splněnou v mimořádných případech, především u invalidních mladých osob, které ještě ani nebyly výdělečně činné. Doba účasti na pojištění je také považována za splněnou, stal-li se člověk invalidním v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Druhou podmínkou je uznání snížení pracovní schopnosti alespoň o 35 %, z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

S uzákoněním více stupňů invalidity, co se týče výše vyplácených důchodů, si finančně pohoršili především poživatelé invalidního důchodu 1. stupně, než kdyby jim byl přiznán invalidní důchod částečný podle předchozí právní úpravy. Obecně neshledávám jako ideální způsob výpočtu invalidního důchodu na základě stejných principů a obdobným způsobem jako je tomu u důchodu starobního. Každý z nich plní jinou funkci a především v jiném období života člověka. Zatímco starobní důchod má člověku zajistit odpovídající životní úroveň na stáří, invalidní důchod má sloužit hlavně k finanční výpomoci osobě, jejíž aktuální životní situace je spojena s vyššími náklady na léčbu a zároveň by tato osoba neměla zůstat vyloučena mimo společnost.

Ve vybraných státech EU, které jsem uvedla v sedmé kapitole, jsou základní podmínky pro přiznání invalidního důchodu stejné jako v ČR, tj. doba pojištění a určitý pokles pracovní schopnosti. Právní úpravy jednotlivých států se liší především v požadované době pojištění, procentu poklesu pracovní schopnosti a dalších menších odchylkách.

Důchodový systém na Slovensku je ve srovnání s českou právní úpravou o krok dopředu. Stejně jako v ČR tam proběhla nezbytná reforma způsobu financování důchodového systému. Nicméně současná situace v ČR, co se týče reformy a s ní

souvisejících pilířů důchodového systému, je z důvodu politických neshod značně nejasná a nepředvídatelná. Není jisté, zda podoba II. a popřípadě i III. pilíře, jak je známe dnes, přežije současnou vládu a případné změny této vlády přizijí vládu následující. Z tohoto důvodu občanům nezbyvá většinou nic jiného, než se spolehnout na přetěžované průběžně financované důchodové pojištění.

Zvláštností některých vybraných států, na rozdíl od ČR, je úprava všech druhů pojištění v jednom zákoně. K takovéto kodifikaci přistoupili zákonodárci například na Slovensku a v Bulharsku. Z mého pohledu se jedná o praktické řešení sjednocení této oblasti sociálního zabezpečení. Pro laika může být matoucí, že pojištění upravuje v ČR mnoho předpisů, od zákonů o nemocenském, důchodovém a úrazovém pojištění, až po zákony upravující řízení, organizaci a jejich prováděcí předpisy. Nicméně v případě České republiky bych toto sjednocení do jednoho kodexu neviděla jako zcela vhodné, neboť každý z těchto druhů pojištění spočívá na jiných zásadách a provádí jej odlišné orgány.

Podmínkou, aby člověk mohl být považován za invalidního na Slovensku, je pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost minimálně o 40 %, na rozdíl od 35 % požadovaných v ČR. Potřebná doba pojištění na Slovensku je mírnější hlavně u mladších osob 28 let. U osob starších se doba pojištění ještě stupňuje, ale s tím rozdílem, že k jejímu splnění může dojít kdykoli před vznikem invalidity.

V rumunské úpravě se rozlišuje také třístupňová invalidita, ale v opačném pořadí závažnosti. Rozlišujícím kritériem je zde mimo poklesu schopnosti výdělečné činnosti také závislost na péči a pomoci jiné osoby. Potřeba účasti na pojištění je mnohem přísnější, ve srovnání s úpravou na Slovensku i v ČR. S následkem podstatného snížení přiznaného invalidního důchodu, je možné přiznat nárok na dávky i v případě splnění pouze poloviny požadované doby. Úlevou také může být větší rozsah okolností, za kterých je doba pojištění považována automaticky za splněnou.

Nejpřísnější úprava, co se týče minimální míry poklesu pracovní schopnosti, je v Bulharsku. Pro přiznání invalidity musí být snížena o více než 50 % oproti běžnému stavu. Na druhou stranu je zde požadován nejnižší počet let účasti na pojištění. Kromě obecného invalidního důchodu je možné v Bulharsku přiznat nárok i na jiné druhy invalidních důchodů. Výhodu v tomto rozlišení spatřuji především, v možnosti

zvýhodnit nárokem na vyšší dávku kvalifikované příčiny vzniku invalidity jako je např. onemocnění či úraz při výkonu vojenské služby.

Stejně jako na Slovensku je v Estonsku minimální míra snížení pracovní schopnosti pro označení osoby jako invalidní 40 %. Doba pojištění je zde na rozdíl od všech výše uvedených států upravena velmi detailně. Po Bulharsku se jedná o nejmírněji stanovenou potřebnou dobu pojištění. Estonská právní úprava zahrnuje dva typy invalidních důchodů, z nichž státní důchod na základě pracovní neschopnosti je vyplácen těm, kteří nesplnili podmínku pojištění. Jedná se o velmi vstřícný přístup, i když tato dávka je z důvodu této úlevy krácena.

Aby byla osoba uznána invalidní v Litvě, musí činit pokles její pracovní schopnosti alespoň 45 % oproti zdravé osobě. Po Bulharsku se jedná o druhou nejvyšší minimální procentní míru nutnou pro uznání invalidity. Doba pojištění je zde upravena ještě podrobněji než v Estonsku, pro každý rok života zvlášť. Litevská úprava rozlišuje plný a částečný invalidní důchod, jak tomu bylo u nás před novelou.

Každá z těchto právních úprav, které jsem uvedla, má své výhody a nevýhody. Tam, kde je stanovena krátká doba pojištění pro nárok na invalidní důchod, jako v Bulharsku, je na druhé straně vykompenzována vyšším procentuálním poklesem pracovní schopnosti. Překvapivé je, že úprava invalidních důchodů si nemusí být v sousedních státech vždy podobná. Například u vybraných států na Balkáně je shod podstatně méně než mezi ČR a Slovenskem. Pokud bych měla navrhnout případné změny v našem právním řádu inspirované těmito srovnávanými státy, mírně bych snížila potřebnou dobu pojištění hlavně u mladších osob. Důvodem pro tuto mou úvahu je současný stav nezaměstnanosti, kdy hlavně lidé po ukončení studia mají problém s uplatněním. Další změnou k zamyšlení, by dle mého názoru, mělo být posuzování doby pojištění v průběhu celého pojištěncova života, a ne jen v určitých časových intervalech před vznikem invalidity. Tato varianta mi připadá spravedlivější, neboť člověk mohl být celý život aktivně výdělečně činný a odvádět pojistné, ale přesto nesplní účast na pojištění ve stanoveném časovém úseku.

Na základě statistiky ČSSZ vyplývá, že největší podíl na invaliditě společnosti má invalidita 3. stupně, a to dokonce s více než nadpoloviční většinou. Invalidita 2. stupně

zastupuje jen nepatrnou část v porovnání s převládajícíma dvěma. Největší počet invalidních důchodců je ve věku mezi 50 – 59 lety, kdy už se mohou projevat i neduhy spojené s přicházejícím stářím. Proto i druhou nejčastěji zastoupenou kategorií jsou osoby těsně před dosažením důchodového věku.

V rámci porovnání statistických údajů z let 2010 až 2014 došlo v ČR k výraznému poklesu vyplacených invalidních důchodů 3. stupně a zároveň nárůstu invalidních důchodů 2. stupně. V celkovém počtu poživatelů invalidního důchodu došlo k poklesu o 4,6 %. Opakem je situace na Slovensku, kde ve stejném sledovaném období je zaznamenán nárůst o 8 %. Největší pokles počtu invalidních důchodců vyplývá z údajů v Litvě, kde činí 6,8 %. Otázkou je, zda ke snížení počtu poživatelů invalidních důchodů v uvedených státech, dochází z důvodu přísnějšího posuzování nároku na přiznání invalidity, nebo se natolik zlepšila lékařská péče, že má méně osob dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav.

Nejčastějšími příčinami vzniku invalidity v ČR jsou nemoci svalové a kosterní soustavy, následované duševními poruchami, novotvary, postižením srdce a oběhové soustavy a postižením nervové soustavy. Těchto pět oblastí zdravotních postižení tvoří v současné době 68 % všech uznaných invalidit. V ČR stejně jako ve zbytku Evropy, došlo k výraznějšímu nárůstu duševních poruch a zároveň snížení počtu invalidních osob v důsledku novotvarů. Příčinou tohoto poklesu jsou především pozitivní výsledky v jejich diagnostice a léčbě. Na rozdíl od starobního důchodu, kde nejpodstatnějším důvodem počtu a finanční zátěže vyplacených důchodů je demografický vývoj společnosti, u invalidního důchodu hraje významnou roli především pokrok v lékařské vědě a péči o zdraví občanů.

Seznam zkratek

ČNR	-	Česká národní rada
ČR	-	Česká republika
ČSSZ	-	Česká správa sociálního zabezpečení
EU	-	Evropská unie
MPSV	-	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
OSSZ	-	Okresní správa sociálního zabezpečení
Sb.	-	Sbírka zákonů České republiky
Sb. z. a n.	-	Sbírka zákonů a nařízení
SpŘ	-	zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
sp. zn.	-	spisová značka
SR	-	Slovenská republika
SŘS	-	zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
ÚS	-	Ústavní soud ČR
WHO	-	Světová zdravotnická organizace
ZoDP	-	zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
ZoNP	-	zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
Z.z.	-	Zbierka zákonov SR

Seznam použité literatury a pramenů

Publikace

ARNOLDOVÁ, Anna. *Slovník sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Galén, 2002. 461 s. ISBN 80-726-2175-0.

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012. 350 s. ISBN 978-802-4737-249.

BANZETOVÁ, Eva. *Průvodce: důchodovým pojištěním, nemocenským pojištěním a pojistným na sociální zabezpečení, zdravotním pojištěním, změnami zákona o dani z příjmu, změnami zákona o DPH, změnami zákona o dani z nemovitostí a změnami zákona o dani z převodu nemovitostí, cestovními náhradami, sociálními dávkami: v roce 2013*. Praha : BMSS-Start, 2013, 119 s. Průvodce extra (BMSS-Start). ISBN 978-80-86140-77-3.

GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1998. 212 s. ISBN 80-210-2003-2.

GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. 280 s. ISBN 80-723-9176-3.

CHVÁTALOVÁ, Iva. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 290 s. ISBN 978-807-3803-742.

KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2009. 445 s. ISBN 978-807-3873-462.

KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. 191 s. ISBN 978-80-7400-474-2.

KOLDINSKÁ, Kristina; ŠTEFKO, Martin. *Sociální reformy ve střední Evropě - cesta k novému modelu sociálního státu?* 1. vyd. Praha : Auditorium, 2011. 240 s. ISBN 978-80-87284-14-8.

KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální systém: solidarita jako základ sociálně politických aktivit společnosti*. Karviná : Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2011. 84 s. ISBN 978-80-7248-706-6.

MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Poistný systém v Slovenskej republike s príkladmi*. 1. vyd. Šamorín : Heuréka, 2012. 420 s. ISBN 978-80-89122-77-6.

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. 1. české vyd. Překlad Jan Pfeiffer, Olga Švestková. Praha : Grada, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1587-2.

PŘIB, Jan; KEPKOVÁ, Michaela; NIEDERLE, Petr aj. *Průvodce sociálními dávkami 2011: (stav platný k 1.1.2011)*. 1. vyd. Praha : BMSS-Start, 2011. 151 s. ISBN 978-80-86140-69-8.

SPIRIT, Michal et al. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. 415 s. ISBN 978-807-3801-892.

STANEK, Vojtech aj. *Sociálna politika: teória a prax*. 2.vyd. Bratislava : Sprint dva, 2011. 342 s. ISBN 978-80-89393-28-2.

TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. 1. vyd. Praha : Portál, 2011. 366 s. ISBN 978-807-3678-685.

TOMEŠ, Igor; KOLDINSKÁ, Kristina. *Právní a organizační aspekty posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. Vodnář, 2011. 74 s. ISBN 978-80-87146-46-0.

TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení: vybrané kapitoly*. 6. podstatně přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : C.H. Beck, 2013. 320 s. ISBN 978-80-7400-473-5.

VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. 1.vyd. Praha : Linde, 2013. 311 s. ISBN 978-80-7201-915-1.

VORŠÍSEK, Vladimír. *Zákon o důchodovém pojištění: komentář*. 1. vyd. V Praze : C.H. Beck, 2012. 486 s. ISBN 978-807-1795-766.

ZVONÍKOVÁ, Alena; ČELEDOVÁ, Libuše; ČEVELA, Rostislav. *Základy posuzování invalidity: solidarita jako základ sociálně politických aktivit společnosti*. 1. vyd. Praha : Grada, 2010. 357 s. ISBN 978-802-4735-351.

Časopisecké články

ANDERLE, Martin. Příjemcem důchodu je jiná osoba než oprávněn. *Národní pojištění* 2012, č. 12, s. 9-12.

ARNOLDOVÁ, Anna. LPS a její funkce v systému sociální zabezpečení v České republice – 1.část. *Národní pojištění*. 2013, č. 4, s. 29.

ARNOLDOVÁ, Anna. LPS a její funkce v systému sociální zabezpečení v České republice – 3.část. *Národní pojištění*. 2013, č. 6, s. 23.

LANG, Roman; PELIKÁNOVÁ, Helena; DORČÁKOVÁ, Jana. Nejdůležitější změny v oblasti důchodového pojištění účinné od 1. ledna 2010: 2. část - invalidní důchody. *Národní pojištění*. 2009, č. 11, s. 9-11.

LANGER, Radim. Kompetence lékařské posudkové služby v sociální oblasti. *Práce a mzda*. 2013, č. 4, s. 27.

LANGER, Radim. Změny právní úpravy posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti od 1. 1. 2010. *Práce a mzda*. 2010, č. 3, s. 11-16.

RYCHTÁŘOVÁ, Jana. Sociální pojištění v EU – Slovensko. Důchodové pojištění. *Národní pojištění*. 2011, č. 12, s. 11.

RYCHTÁŘOVÁ, Jana. Systémy sociálního zabezpečení v EU. Rumunsko. *Národní pojištění*. 2009, č. 6, s. 11.

TEREK, Adrián. Rumunský systém sociálneho poistenia I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 11, s. 14-15 [cit. 2014-03-23]. Dostupný také z WWW: http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-112010/38866c

TEREK, Adrián. Systém sociálneho poistenia v Estónsku I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 4. s. 18-19 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-042010/33632c>

TEREK, Adrián. Systém sociálneho poistenia v Litve I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 2. s. 16-17 [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-022010/31940c>

WERNEROVÁ, Julie. K vyhlášce o posuzování invalidity. *Národní pojištění*. 2009, č. 12, s. 24-25.

ZAČKA, Jakub. Systém sociálneho poistenia v Bulharsku I [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č. 9. s. 14 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-092010/36804c>

ZAČKA, Jakub. Systém sociálneho poistenia v Bulharsku II [online]. *Sociálne poistenie*. 2010, č.10. s. 14-15 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.socpoist.sk/ext_dok-socialne-poistenie-102010/38985c>

Další zdroje

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *80 let sociálního pojištění* [online]. Praha : ČSSZ, Odbor komunikace, 2004. 25 s. [cit. 2013-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/publikace.htm>>

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Přehled poplatníků pojistného a počet důchodců k 31. 12. 2013* [online]. Praha, 2013. Dostupný z WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/E3594A16-087B-4A4A-A150-823B5C4B334C/0/k31_12_2013_Poplatnici.pdf>

Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v dubnu 2014 [online]. MPSV. 13 s. [cit. 2014-06-05]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/18114/davky_duben.pdf>

Posuzování zdravotního stavu pro účely jednotlivých sociálních systémů od 1. 1. 2014 [online]. Praha : MPSV, 2013. 11 s. [cit. 2014-03-29]. Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16982/posuzovani_zdravi_2014.pdf

Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Bulharsku [online]. Zaměstnanost. sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. 31 s. [cit. 2014-06-04]. Dostupný z WWW:

http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Bulgaria_cs.pdf

Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Estonsku [online]. Zaměstnanost. sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. 26 s. [cit. 2014-03-24]. Dostupný z WWW:

http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Estonia_cs.pdf

Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Litvě [online]. Zaměstnanost. sociální věci a sociální začlenění. Evropská unie, 2012. 33 s. [cit. 2014-03-25]. Dostupný z WWW:

http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_cs.pdf

Internetové stránky

<http://atvira.sodra.lt/> - Portál statistika. Státní fond sociálního pojištění. Litva

<http://www.cssz.cz> - Česká správa sociálního zabezpečení

<http://www.mpsv.cz> - Ministerstvo práce a sociálních věcí

<http://www.noi.bg> - Národní institut sociálního pojištění Bulharsko

<http://www.socpoist.sk> - Sociálna poisťovňa

Právní předpisy

Zákon č. 221 ze dne 9. října 1924, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. In *Sbírka zákonů a nařízení, Československo*. 1924, částka 112, s. 1225-1268. Dostupný také z WWW: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1924/112-1924.pdf>

Zákon č. 582 ze dne 17. prosince 1991, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1991, částka 111, s. 2890-2919. Dostupný také z WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2523>

Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995, o státní sociální podpoře. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>

Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995, o důchodovém pojištění. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1995, částka 41, s. 1986-2011. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2852>

Zákon č. 187 ze dne 14. března 2006 o nemocenském spoření. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2006, částka 64, s. 2330-2392. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4910>

Zákon č. 306 ze dne 17. července 2008 kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2008, částka 99, s. 4560-4580. Dostupný také z WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5340>

Vyhláška č. 359 ze dne 9. října 2009 kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku i invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 113, s. 5014-5105. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5578>

Vyhláška č. 296 ze dne 19. září 2013, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2012, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2014 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2014 a o zvýšení důchodů v roce 2014. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 113, s. 3315. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6499>

Zákon č. 475 ze dne 19. prosince 2013 o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 184, s. 8054-8114. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6590>

Judikatura

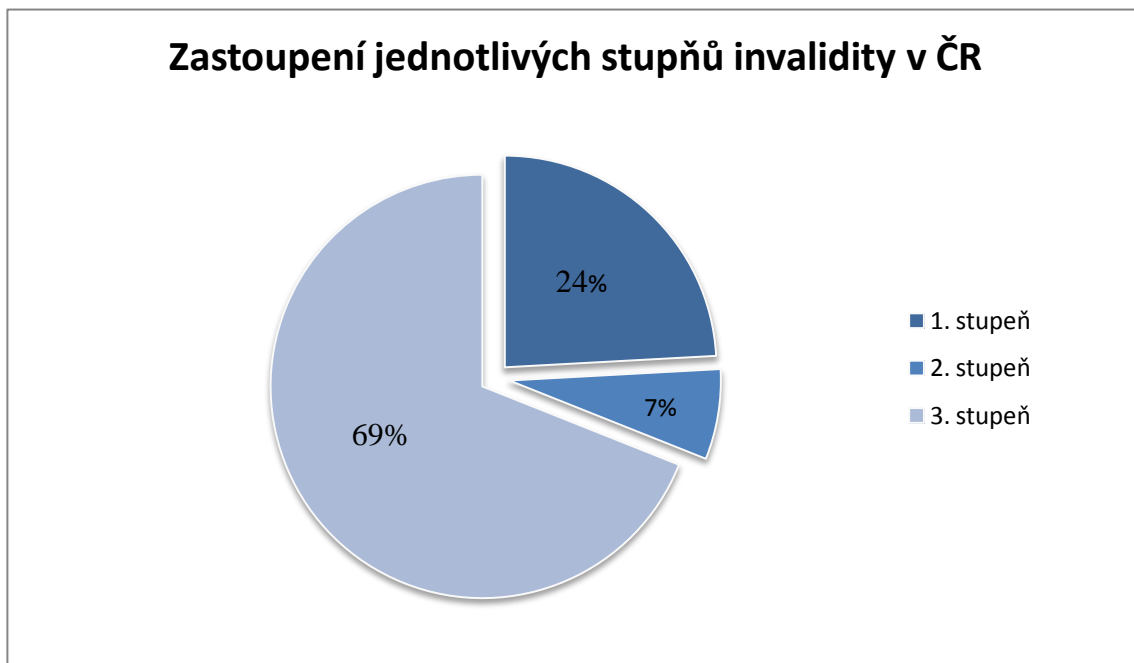
Nejvyšší správní soud. Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 3 Ads 161/2011 Sb. NSS, [ze dne 7. 3. 2012]. Dostupný také z WWW: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2011/0161_3Ads_110_2012031303375_6_prevedeno.pdf

Nejvyšší správní soud. Rozsudek Nejvyššího správního soudu, sp. zn. 6 Ads 148/2012 Sb. NSS, [ze dne 29. 5. 2013]. Dostupný také z WWW: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2012/0148_6Ads_120_2013062715245_9_prevedeno.pdf

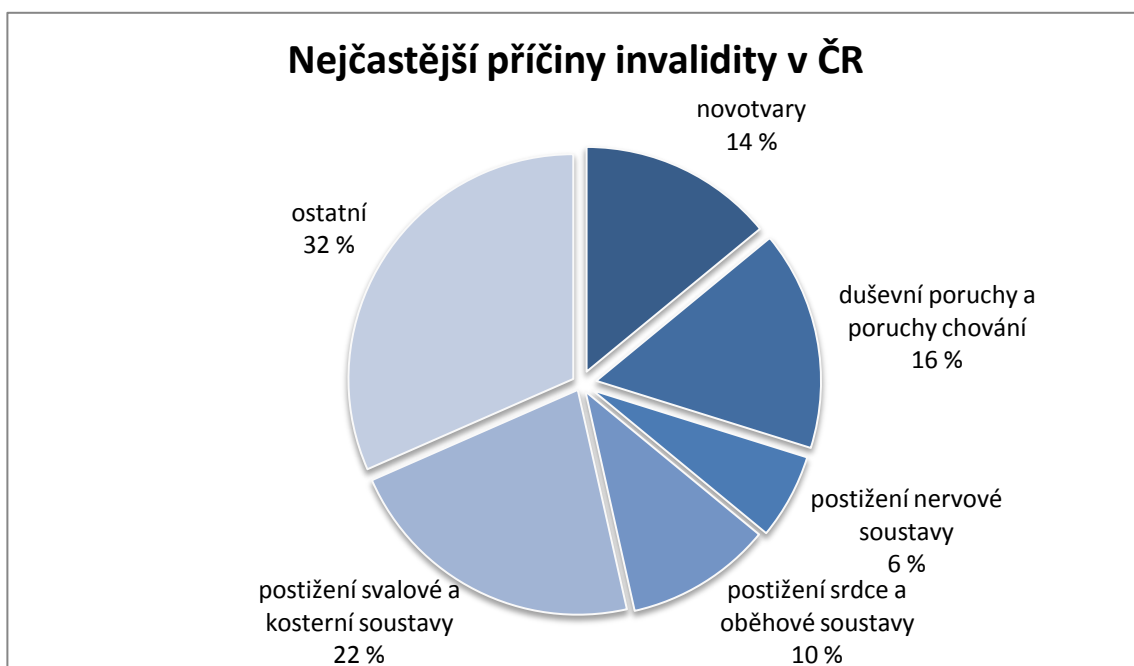
Ústavní soud. Nález Ústavního soudu sp. zn. ÚS 92/95 [ze dne 1.11.1995]. Dostupný také z WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27574&pos=3&cnt=4&typ=result>

Přílohy

Příloha č. 1

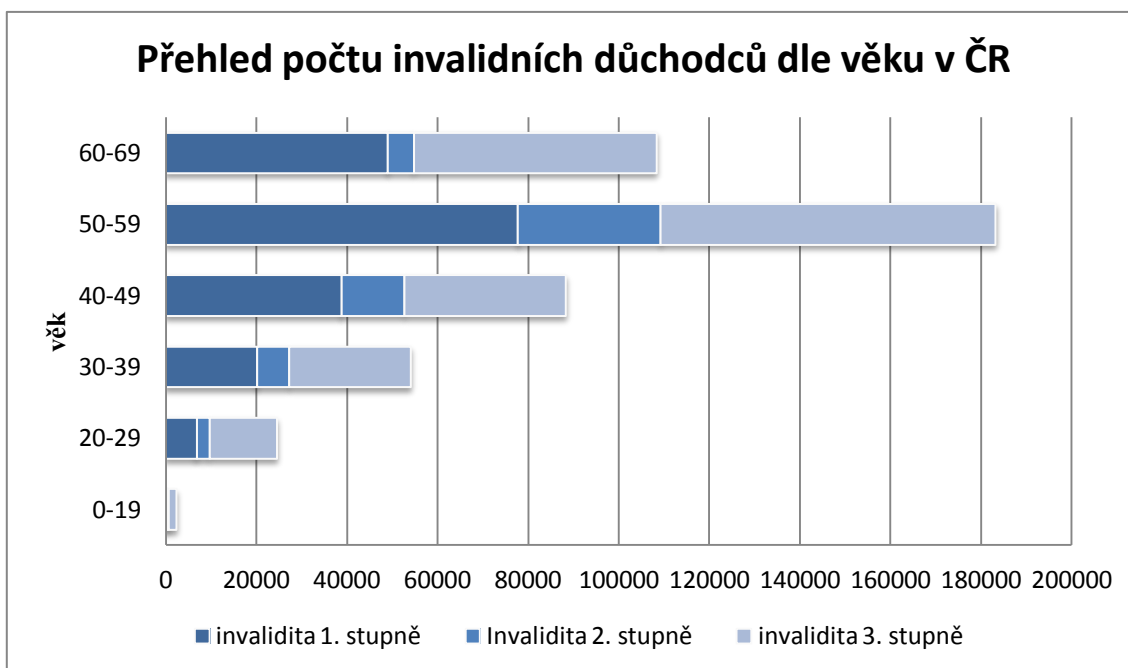

Příloha č. 2

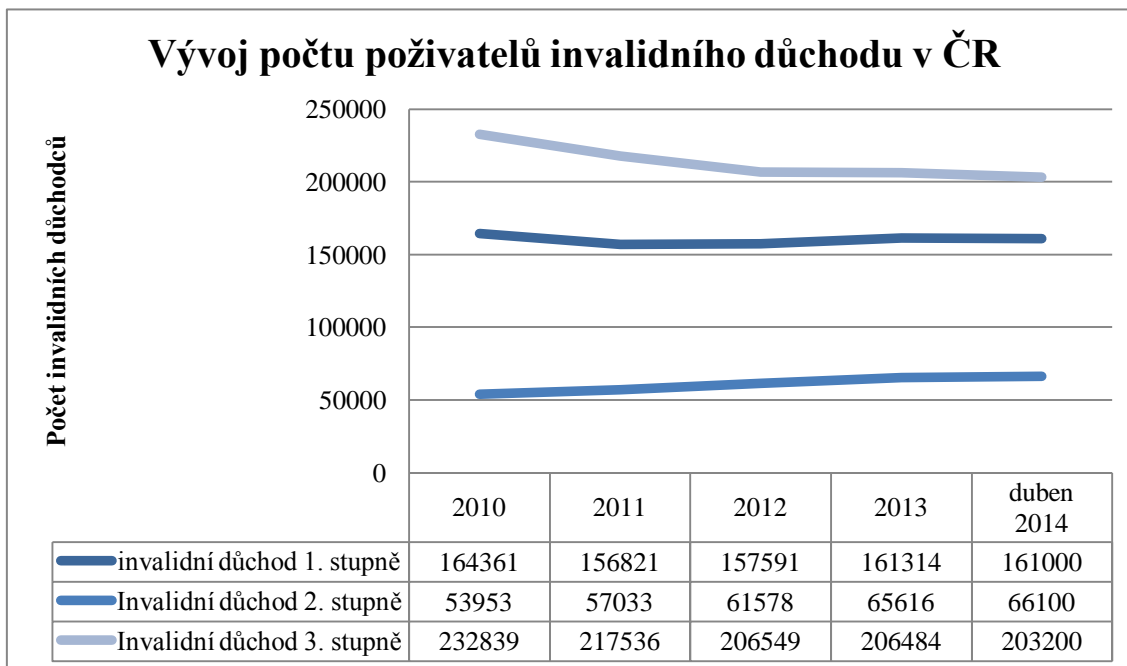
Zdroj dat: Statistické ročenky z oblasti důchodového pojištění. ČSSZ. Dostupný z WWW:
<<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/statisticke-rocenky.htm>>

Příloha č. 3

Zdroj dat: Statistické ročenky z oblasti důchodového pojištění. ČSSZ. Dostupný z WWW: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/statisticke-rocenky.htm>

Příloha č. 4

Zdroj dat: Statistické ročenky z oblasti důchodového pojištění. ČSSZ. Dostupný z WWW: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/statisticke-rocenky.htm>

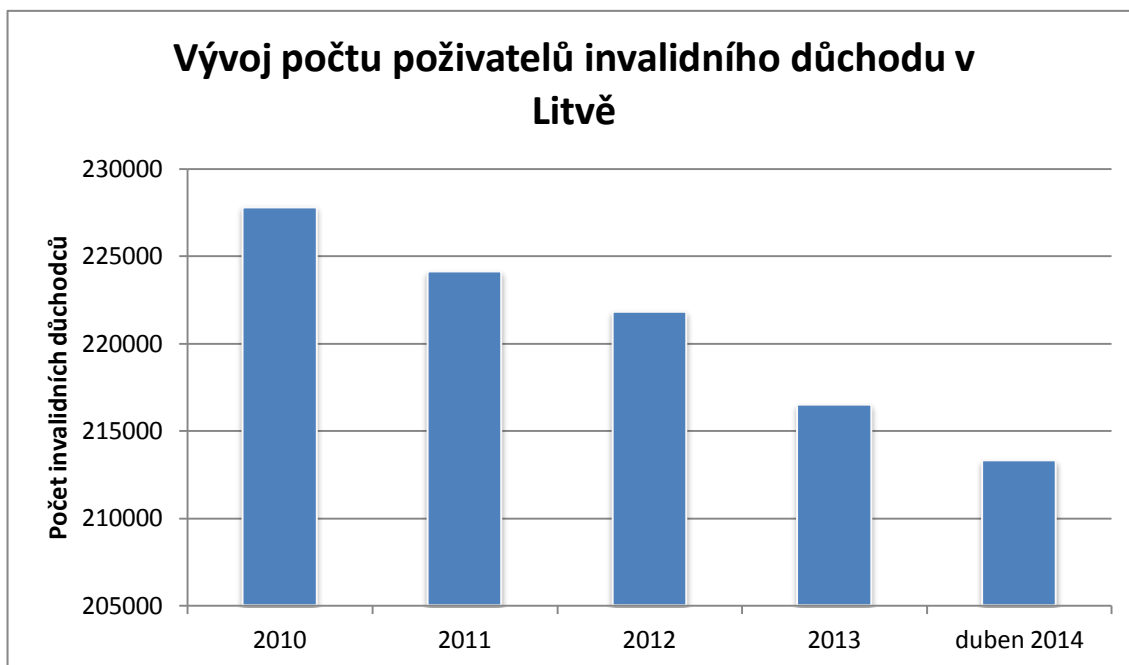
Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v dubnu 2014. MPSV. s. 2. Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/18114/davky_duben.pdf

Příloha č. 5

Zdroj dat: Štatistiky. Sociálna poisťovňa. Dostupný z WWW: <<http://www.socpoist.sk/pocet-vyplacanych-dochodkov--v-mesiacoch-/3150s>>

Příloha č. 6

Zdroj dat: Portál statistika. Státní fond sociálního pojištění. Dostupný z WWW: <<http://atvira.sodra.lt/>>

Příloha č. 7

II.ÚS 92/95 ze dne 1. 11. 1995
N 72/4 SbNU 191

**Právo na přezkoumání rozhodnutí orgánů veřejné správy soudem podle Listiny
základních práv a svobod**

Česká republika

NÁLEZ

Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě ve věci ústavní stížnosti navrhovatele O. V., invalidního důchodce, proti rozsudku Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 1 Cao 21/95, ze dne 17. 2. 1995,

t a k t o :

**Rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 1Cao 21/95, ze dne 17. 2. 1995, se
z r u š u j e .**

O d ů v o d n ě n í

Ve včas podané ústavní stížnosti proti shora uvedenému rozsudku Vrchního soudu v Praze, potvrzujícímu rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 16 C 452/92 a 18 Ca 124/93, ze dne 20. 9. 1994, jímž bylo potvrzeno rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ze dne 14. 5. 1992, č. 521104218, o přiznání invalidního důchodu pro navrhovatele a rozhodnutí ze dne 7. 9. 1993, č. 521104218, o odnětí invalidního důchodu navrhovateli a přiznání částečného invalidního důchodu, navrhovatel namítá, že všechna byla vydána, aniž bylo vyhověno jeho návrhu na vyžádání znaleckého posudku z oboru neurologie a pracovního lékařství. Dále namítal, že Vrchní soud posoudil jeho zdravotní stav a pracovní neschopnost podle příslušné posudkové komise, jejíž zjištění však byla v rozporu s lékařskými zprávami a zejména s posudkem prof. MUDr. J., DrSc., který předložil. Současně uvedl, že posudková komise je komisí Ministerstva práce a sociálních věcí, což je orgán, řídící jednu stranu sporu, totiž Českou správu sociálního zabezpečení Praha. V návaznosti na shora uvedené skutečnosti dovozoval, že napadené rozhodnutí porušilo čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina), upravující princip nestranného procesu, dále čl. 37 odst. 3 Listiny, upravující princip rovnosti stran a konečně i právo navrhovatele na přiměřené hmotné zabezpečení při neschopnosti v práci, zakotvené v čl. 30 odst. 1 Listiny.

Vrchní soud v Praze ve svém vyjádření zdůraznil, že pro účely rozhodnutí vycházel z posudku posudkové komise Ministerstva práce a sociálních věcí, který hodnotil ve smyslu ustanovení § 132 o.s.ř. v souvislosti s ostatními provedenými důkazy s tím, že předmětný posudek se vypořádal se všemi rozhodnými skutečnostmi včetně navrhovatelových námitek a posudku soudního znalce prof. MUDr. J., DrSc. Dále uvedl, že jestliže provedení důkazů posudkem posudkové komise ukládá soudu přímo zákon, a to v ustanovení § 4 odst. 2 zák. č. 582/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen zák. č. 582/1991 Sb.), a navíc dospěl-li soud při hodnocení důkazů postupem podle § 132 o.s.ř. k závěru, že tento posudek je úplný, nemůže zpochybnit provedení tohoto důkazu skutečnost, že v témže zákoně zákonodárce svěřil Ministerstvu práce a sociálních věcí také řízení činnosti České správy sociálního zabezpečení, která je kompetentní rozhodovat o nárocích ze státního důchodového zabezpečení. Pokud jde o posouzení souladu ustanovení § 4 odst. 2 zák. č. 582/1991 Sb. s čl. 37 Listiny, odkázal na pravomoci Ústavního soudu.

Česká správa sociálního zabezpečení se přípisem ze dne 21. 6. 1992 svého postavení vedlejšího účastníka řízení vzdala.

Ústavní soud již v řadě svých rozhodnutí vyslovil, že není běžnou třetí instancí v systému všeobecného soudnictví, že není vrcholem soustavy obecných soudů ani není ve vztahu k těmto soudům soudem nadřízeným (čl. 81, čl. 90 Ústavy ČR) a že jeho pravomoc je vázána na zjištění, zda zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno ústavně zaručené základní právo nebo svoboda (§ 72 odst. 1 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb.). V daném případě má být tímto zásahem do základních lidských práv rozsudek Vrchního soudu v Praze ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze a rozhodnutími České správy sociálního zabezpečení, když protiústavnost je spatřována ve skutečnosti, že v řízení nebylo vyhověno návrhům stěžovatele na vyžádání znaleckého posudku z oboru neurologie a pracovního lékařství a dále ve skutečnosti, že Vrchní soud vycházel pouze z posudků posudkové komise s tím, že tato se nevypořádala s posudkem a zprávami předloženými stěžovatelem, navíc sama posudková komise je komisí Ministerstva práce a sociálních věcí, tedy orgánu, řídicího Českou správu sociálního zabezpečení jakožto jednu ze stran soudního sporu. Vzhledem k těmto tvrzením navrhovatele o protiústavnosti napadených rozhodnutí nezbylo Ústavnímu soudu než si vyžádat spis Krajského soudu v Praze, sp. zn. 18 Ca 124/93, z něhož zjistil, že navrhovatel napadl opravnými prostředky rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ze dne 14. 5. 1992 o přiznání invalidního důchodu, neboť měl za to, že jde o invaliditu v důsledku pracovního úrazu a dále rozhodnutí ze dne 7. 9. 1993 o přiznání částečného invalidního důchodu, neboť měl za to, že mu náleží plný invalidní důchod. V těchto opravných prostředcích zejména zdůrazňoval, tak jako ve své ústavní stížnosti, že nebyl vyžádán znalecký posudek a že se posudková komise, která je podřízena jedné straně sporu, nevypořádala s důkazy, jež sám předložil (znalecký posudek prof. MUDr. J., DrSc., lékařské zprávy dr. H. a dr. J.). Krajský soud a poté Vrchní soud však jeho návrhům na doplnění dokazování uvedeným v odvolání

nevyhověly a správní rozhodnutí potvrdily. Ze shora uvedeného plyne, že v dané věci se jedná o rozhodnutí o opravném prostředku proti rozhodnutí správních orgánů, tedy o řízení dle části páté, hlavy třetí o.s.ř. Dále však pro toto řízení platí § 246c o.s.ř., dle kterého se pro řešení otázek, které nejsou přímo upraveny v obecných ustanoveních o správním soudnictví, užije přiměřeně ustanovení v první a třetí části o.s.ř., tj. obecná ustanovení a ustanovení o řízení v prvním stupni, včetně hlavy druhé, upravující dokazování, což ostatně koresponduje s ustanovením § 250q odst. 1 o.s.ř., které upravuje možnost provést dokazování nezbytné k přezkoumání napadeného rozhodnutí. Uvedené dále znamená, že s ohledem na ustanovení § 6, § 120, § 125 ve spojení s § 250q o.s.ř. platí i pro rozhodování o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů zásada skutečného stavu věci, nyní skutkového stavu věci (§ 153 odst. 1 o.s.ř.), avšak modifikovaná ustanovením § 250i o.s.ř. potud, že jde o skutkový stav tak, jak jej zjistil správní orgán, tedy v době vydání rozhodnutí správním orgánem. V dané věci se jedná o zjištění skutkového stavu ke dni 14. 5. 1992 u rozhodnutí č. 521104218 a ke dni 7. 9. 1993 u rozhodnutí č. 521104218. Protože napadená rozhodnutí Vrchního soudu i krajského soudu vycházela z posudků posudkové komise nejenom předcházejících dat (posudky z 10. 11. 1992 a 17. 11. 1992), ale též z posudků ze dne 29. 12. 1993, ze dne 12. 4. 1994 a ze dne 14. 6. 1994, a dále ze znaleckého posudku prof. MUDr. J. ze dne 20. 9. 1993, z lékařských zpráv dr. H. ze dne 8. 1. 1993, 29. 1. 1993, 13. 1. 1993, 4. 5. 1994 a dr. J. ze dne 10. 5. 1994, které nic nevyovídají o tom, že by se zabývaly zkoumáním zdravotního stavu navrhovatele a jeho příčinami právě ke dni napadených rozhodnutí, tj. ke dni 14. 5. 1992 a ke dni 7. 9. 1993, pak nejenže nelze zjistit z jakého skutkového stavu rozhodnutí vycházela, ale také zda a do jaké míry byly důkazy (znalecký posudek i lékařské zprávy) navržené navrhovatelem srovnatelné s posudky posudkové komise. Jinými slovy, u žádného z provedených důkazů nelze zjistit, zda se vztahují k rozhodnému období, tj. zda vyhodnocují zdravotní stav navrhovatele ke dni vydání napadených rozhodnutí. Z tohoto pohledu je tak zcela znemožněno tvrdit, že se časově neidentifikovatelné posudky posudkové komise vypořádávají a jsou způsobilé se vypořádat se znaleckým posudkem prof. MUDr. J., DrSc. a zprávami dalších lékařů, když, jak již bylo konstatováno, i tyto postrádají časové určení z hlediska rozhodného období. Za této situace je napadené rozhodnutí rozhodnutím, které vychází z neskutečného, resp. neidentifikovatelného skutkového stavu, čímž se stává naprosto nepřezkoumatelným. Navíc za této skutkově zcela nepřehledné situace bylo Vrchním soudem postupováno dle § 250f o.s.ř., tj. rozhodnuto rozsudkem bez jednání, přestože toto ustanovení předpokládá, že musí být nepochybně správně zjištěný skutkový stav věci. Tyto vady řízení jsou bezesporu vadami, které mohly mít za následek i nesprávné rozhodnutí ve věci ve smyslu jeho nezákonnosti, spočívající v porušení ustanovení § 250q a navazujících ustanovení § 153 odst. 1, § 132 a § 157 odst. 2 o.s.ř. a § 250f o.s.ř. V dané věci je takové rozhodnutí současně rozhodnutím, které porušuje principy hlavy páté Listiny, a to konkrétně čl. 36 odst. 1 Listiny, upravující právo na soudní ochranu a čl. 36 odst. 2 Listiny, upravující právo na přezkoumání zákonnosti rozhodnutí orgánu veřejné správy, neboť jejich smysl se nenaplnil,

přestože formálně řízení proběhlo, a konečně rozhodnutím, jež porušuje i čl. 38 odst. 2 Listiny, dle kterého má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, neboť bylo jednáno dle § 250f o.s.ř., aniž byly pro to splněny podmínky. Za této situace nezbylo Ústavnímu soudu, než napadené rozhodnutí zrušit dle ustanovení § 82 odst. 3 zák. č. 182/1993 Sb.

Pro úplnost se uvádí, že zásadně nelze spatřovat porušení čl. 36 Listiny v tom, že soud nevyhoví všem důkazním návrhům účastníků, neboť jen soudu přísluší rozhodnout, které z navržených důkazů provede a které nikoliv (§ 120 odst. 1, 2 o.s.ř.), to však platí pouze potud, pokud lze na skutkový stav v dané věci bezpečně usoudit (srov. rozhodnutí Ústavního soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 150/93).

V dalším řízení bude třeba, aby vzhledem k zásadě skutečného stavu věci (§ 153 odst. 1; § 250 q; § 246 c o.s.ř.), která nemůže být nijak omezena pravomocí ministerstva dle § 4 odst. 2 zák. č. 582/1991 Sb. zřizovat posudkové komise s oprávněním posuzovat zdravotní stav a pracovní schopnost a vzhledem ke skutečnosti, že ve věci neexistuje jediný důkaz jasně se zabývající zdravotním stavem ke dni správních rozhodnutí, byl provedený důkaz znaleckým posudkem, jak navrhuje navrhovatel, a to pro odstranění jakýchkoliv pochybností a z důvodu obnovení důvěry občana - navrhovatele v právo. V tomto směru dlužno dodat, že není od věci, když soudy v souladu s čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (dále jen Úmluva) a čl. 36 Listiny dbají, aby jejich rozhodnutí byla nikoliv jen shora předepsanou, ale též akceptovatelnou spravedlností, což je v daném případě zvláště aktuální, je-li tu námitka směřující proti posudkům posudkové komise jako subjektu podřízeného protistraně. K této námitce navrhovatele, a na to navazujícímu vyjádření Vrchního soudu ohledně pravomoci Ústavního soudu přezkoumat protiústavnost jednotlivých předpisů se uvádí, že úpravu § 4 odst. 2 zák. č. 582/1991 Sb. neshledal Ústavní soud protiústavní (čl. 37 Listiny), a to právě s ohledem na ustanovení § 250q o.s.ř. i § 246c o.s.ř., která umožňují aplikaci zásady skutečného stavu věci prováděním i jiných důkazů a dále též s ohledem na složení komisi upravené v § 3 vyhl. č. 182/1991 Sb., proto také Ústavní soud ani nepostupoval dle § 78 odst. 2 zák. č. 182/1993 Sb.

Vzhledem k tomu, že stačilo, aby pro účely rozhodnutí Ústavní soud zjistil porušení čl. 36 odst. 1, 2 a čl. 38 odst. 2 Listiny, nezkoumal již navrhovatelem tvrzené porušení čl. 30 odst. 1 Listiny.

Dle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby.

P o u č e n í: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. 11. 1995

Resume

Legislation of disability and disability pension in the Czech Republic

The purpose of my thesis is to analyse the Czech legislation of disability pension and its conditions of entitlement, and then to compare them with the situation in selected states in the European Union. I have chosen this particular topic, because a material security of disabled persons is an essential part of legislation in every developed country.

This thesis is composed of seven chapters; each of them is divided into several subchapters. The first chapter characterises the pension scheme and its principles. There are explained the basic features of pension insurance, such as personal scope, period of insurance and financing. This chapter also lists benefits paid of pension insurance in the Czech Republic.

The second chapter outlines the development of material security of disabled persons during previous centuries. It focuses on responsibility for persons unable to work, which has transferred from church to villages and later to state.

Next chapter defines the term invalidity and points out several different looks at the concept of it. This chapter also includes the international definition formed by the World health organization.

The chapter number four examines relevant Czech legislation. For entitlement to a disability pension is obligatory to meet several conditions. These necessary conditions are described in detail in this chapter. The essential part is also a method of calculating the pension.

The fifth chapter focuses on health assessment conducted by specialized doctors. After examination the doctor creates a report on the state of health of the applicant for a disability pension. This report is an obligatory part of the procedure.

Following chapter deals with the organization of pension insurance and explicates the procedure for granting pensions. This procedure consists of several parts, such as initiation, evidentiary proceedings, decision and possible remedies.

The last chapter illustrates the legislation of pension scheme focusing on disabled pension in other selected countries in the European Union. Among selected countries, there are Slovakia, Bulgaria, Romania, Latvia and Estonia.

The conclusion sums up the previous chapters and compares the legislations analyzed in the thesis. There are also reported statistical data resulting from the graphs in supplement.

Resumé

Právní úprava invalidity a invalidních důchodů v ČR

Cílem mé diplomové práce je analyzovat právní úpravu invalidních důchodů v České republice a jejich podmínky pro získání nároku, přičemž je následně srovnat se situací ve vybraných státech Evropské unie. Toto konkrétní téma jsem si vybrala z toho důvodu, že úprava hmotného zabezpečení invalidních osob je nezbytnou součástí legislativy všech vyspělých států.

Diplomová práce se skládá ze sedmi kapitol, z nichž každá se dělí na několik podkapitol. První kapitola charakterizuje důchodové pojištění a principy, jimiž se řídí. Jsou zde vysvětleny základní rysy důchodového pojištění, jako osobní rozsah, doba pojištění a financování. V této kapitole jsou také vyjmenovány dávky vyplácené ze systému důchodového pojištění.

Druhá kapitola nastiňuje vývoj hmotného zabezpečení invalidních osob v průběhu předchozích staletí. Zaměřuje se na odpovědnost za práce neschopné osoby, která byla postupně přenesena z církve na obec a později na stát.

Následující kapitola definuje termín invalidity a poukazuje na různé pohledy na její koncepci. Tato kapitola také obsahuje mezinárodní definici vytvořenou Mezinárodní zdravotnickou organizací.

Kapitola čtvrtá se věnuje relevantní české legislativě. Pro nárok na invalidní důchod je nutné splnit několik podmínek. Tyto podmínky jsou v kapitole podrobně rozebrány. Nezbytnou součástí je také stanovení způsobu výpočtu důchodu.

Pátá kapitola je zaměřena na posuzování zdravotního stavu odbornými lékaři. Po vyšetření vytvoří lékař posudek, na základě zdravotního stavu žadatele o důchod. Tento posudek je zásadní součástí řízení.

Následující kapitola se zabývá organizací důchodového pojištění a vysvětluje proces přiznávání důchodů. Proces se skládá z několika částí, jako zahájení, důkazní řízení, rozhodnutí a případné opravné prostředky.

Poslední kapitola má nastínit právní úpravu důchodového systému se zaměřením na invalidní důchody v jiných vybraných státech Evropské unie. Mezi vybranými státy jsou Slovensko, Bulharsko, Rumunsko, Litva a Estonsko.

Závěr shrnuje předchozí kapitoly a porovnává právní úpravy obsažené v diplomové práci. Jsou zde také zpracována statistická data vyplývající z grafů obsažených v přílohách.

Klíčová slova / Keywords

invalidita - disability
invalidní důchod - disability pension